

Onze Taal 11

2016

Bizarre taalkundige theorieën

Als iemand geen *hij* of *zij* is

Hoe spreek je *illustrer* uit?

A hand is shown plugging a black cable into a panel of European Union member state flags. The flags are arranged in two rows, and the cables are plugged into the top row. The cables are yellow and black, and they are plugged into the top row of the panel. The background is a dark, textured surface.

Europees Parlement
Tolken in het
talenwalhalla

Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Raamweg 1a
2596 HL Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20
fax: 070 - 392 49 08
e-mail: info@onzetaal.nl
IBAN: NL61 INGB 0003 1101 00
BIC: INGBNL2A
Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
ma-vr 9.30-12.30 uur (€ 0,90 per
minuut); e-mail: taaladvies@onzetaal.nl

Onze Taal op internet:
www.onzetaal.nl
(webredacteur: Raymond Noë)
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.nl/onzetaal

Webwinkel Onze Taal:
www.onzetaalwebwinkel.nl

Taalpost en TLPST
Zie www.taalpost.nl en www.tlpst.nl;
redactie: Erik Dams en Marc van
Oostendorp

Woordpost
Zie www.woordpost.nl; redactie:
Taaladviesdienst

Het maandblad *Onze Taal* (oplage
29.000) is een uitgave van het Genoot-
schap Onze Taal (opgericht in 1931).
Het genootschap stelt zich ten doel
op een toegankelijke manier informatie
en advies te geven over (de Nederlandse)
taal, te enthousiasmeren voor taal en
een podium te zijn voor discussie over
taalkwesties.
De bijdragen in het tijdschrift weer-
spiegelen niet noodzakelijk de mening
van de redactie.
Voor het overnemen van artikelen is
toestemming van de redactie nodig.

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.
Prijs los nummer € 6,- (excl. verzending).
Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, Suriname, Aruba,
Curaçao en Sint-Maarten € 36,- per jaar;
België € 39,50; andere landen € 52,50
per jaar.
Digitale *Onze Taal* € 36,-; in combinatie
met 'papieren' abonnement € 50,-.
Prijs collectief abonnement: op aanvraag.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 29,50 per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpdeals.nl.
Voor mensen met een leeshandicap is
Onze Taal ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 99.

Redactie
Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureauredactie
Saskia Aukema
Raymond Noë
Eva van Wijk
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers
René Appel, Mariëtte Baarda, Hans
Beelen, Ton den Boon, Aaf Brandt
Corstius, Ann De Craemer, Frank
Dam, Gaston Dorren, Ype Driessen,
Matthias Giesen, Jan Erik Grezel,
Ingmar Heytze, Joop van der Horst,
Frank Jansen, Josje van Koppen, Hein
de Kort, Jan Kuitenbrouwer, Sterre
Leufkens, Berthold van Maris, Marten
van der Meulen, Folkert van der
Meulen Bosma, Guus Middag, Marc
van Oostendorp, Riemer Reinsma,
Ewoud Sanders, Nicoline van der Sijs,
Matthijs Sluiter, Erik van der Spek

Directie
Peter Smulders

Administratie
Heleen Bücker
Leonie Flipsen
Dhyana Pagie

Taaladviesdienst
Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Lydeke Roos

Marketing
Paula Vrolijk-de Vries

Bestuur Genootschap Onze Taal
Gert Haverkate, voorzitter
Carel Jansen, vice-voorzitter
Livia Verstegen, secretaris
Margot Scheltema, penningmeester
Martine Tanghe

Ereleden
Wim de Bie en Kees van Kooten

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

**Het volgende nummer
van *Onze Taal* verschijnt
op 2 december 2016.**

Foto: Peter Hiltz / Hollandse Hoogte

“

Als je een quote in het
journaal wilt hebben of
in de Nederlandse pers,
dan is het handig dat je
Nederlands spreekt.

”

Europarlementariër Dennis de Jong (blz. 13)

4 **Gaston Dorren**

Verdwaald in de taal

Bizarre taalkundige theorieën

12 **Berthold van Maris**

Tolken in het talenwalhalla

Hoe worden Europarlementariërs vertaald?

16 **Jan Erik Grezel**

Hij noch zij – maar wat dan wel?

Sekseneutraliteit in het Nederlands

20 **Erik van der Spek**

De Poolse hond en de gouden stoel

Metaforen aan de macht in Amsterdam

Als zelfs de expert het niet weet

“Hoe spreek je het woord *illustrator* precies uit?”

Bladzijde 26

Nieuwe
Onze Taal-
website

Blz. 9

En verder

- 9 Website Onze Taal vernieuwd
- 18 Onze Taal 2017
- 18 Oproep: *Mijn vader zei altijd*
- 26 Hoe zeg je 'illustrator'?

Rubrieken en series

- 8 **Reacties**
- 10 **Vraag en antwoord:** tips, trainingen en test
- 15 **Vertaald door ...** Yond Boeke en Patty Krone
- 15 **Iktionaire:** op de sociëteit
- 18 **Van Aaf tot z:** flitsen
- 18 **Trouwe leden**
- 19 **De taal van ...** Henric van Veldeke
- 22 **Ype**
- 22 **Taalpuzzel**
- 23 **Raarwoord:** *koortsplank*
- 23 **De Craemer:** eeuwige liefde
- 24 **Dichtplaatsen:** de opsommende wijs
- 25 **Woordsprong:** *granaten*
- 27 **Beeldspraak:** rugzakje
- 27 **Proftaal:** door rekenfout
- 28 **Webwinkel Onze Taal**
- 29 **Namen op de kaart:** 'Next station: Schiphol'
- 30 **Tamtam:** actualiteiten en opinie
- 32 **Gesignaleerd**
- 32 **Taalergernissen**
- 33 **Matthias Giesen**
- 33 **Lezer**
- 34 **Boeken**
- 35 **Taaltje!**
- 36 **Ruggespraak**

Omslagillustratie: Tom Croes

Illustratie: Frank Dam

Verdwaald in de taal

Bizarre taalkundige theorieën

Vóór het ontstaan van de moderne taalkunde bestonden er allerlei spectaculaire en speculatieve theorieën over taal. Maar ook nu nog zijn er eigenwijze waarheidszoekers met nogal afwijkende ideeën.

GASTON DORREN

Welke van de huidige talen sprak de eerste mens? Wat is de beste taal? Welke talen zijn goddelijk? Dat zijn geen vragen waar serieuze taalkundigen hun vingers nu nog aan willen branden. Van die allereerste taal weten we vrijwel niets, behalve nu juist dat geen enkele moderne taal er nog op zal lijken. Voor de beste taal zijn onmogelijk objectieve criteria te vinden. En wat die 'goddelijke taal' betreft – wil de vragensteller dat begrip misschien even scherp definiëren?

De opvatting dat de wetenschap met deze vragen niets kan, is nog niet zo héél lang gemeengoed. In vroeger eeuwen hebben serieuze geleerden er lustig

op los gespeculeerd. En buiten de academische wereld schrijven gepassioneerde eenlingen ook nu nog dikke boekwerken met taalkundige theorieën die dissident van inhoud en verongelijkt van toon zijn.

Arrogantie

Tot het ontstaan van de moderne taalkunde, eind achttiende eeuw, vonden veel mensen de drie genoemde kwesties niet eens zo heel moeilijk. Welke taal de beste was, was voor de Grieken van de Oudheid zo klaar als een klontje: het Grieks. Mensen die iets anders spraken, waren 'barbaren', oftewel brabbelaars. De Romeinen waren iets ruimdenkender; zij sloegen niet alleen het Latijn hoog aan, maar ook andere talen met een schrijftraditie: vooral het Grieks (dat was misschien zelfs wel superieur), maar ook het Punisch van Carthago en het Etruskisch. Op ongeschreven talen daarentegen keken ze neer. Zelfs eind vijfde eeuw, nadat Rome zijn macht verloren had, noemde de Romeinse aristocraat Sidonius Apollinaris de Germaanse taal nog "een muziekinstrument met slechts drie snaren".

Die onbevangen arrogantie kenmerkte niet alleen de Grieken en Romeinen. Andere culturen hadden het net zo hoog in de bol. De Noord-Indiërs van voor onze jaartelling beschouwden hun Sanskriet als goddelijk, en veel later dachten de Arabieren

hetzelfde over hún taal. Voor de Chinezen stond het 'beschaven' van buurvölkeren zo ongeveer gelijk aan het uitdragen van hun taal. En de Fransen achtten hun taal niet goddelijk, maar beter dan goddelijk: logisch.

Nog in de jaren vijftig beweerde de maker van een Prisma-woordenboek dat het Frans "als voertuig voor de geest een onovertroffen schepping" is.

Dat werd bijvoorbeeld eind achttiende eeuw met veel aplomb verkondigd door de schrijver Antoine de Rivarol, die daar vervolgens onlogische en onjuiste argumenten voor aanvoerde. Zo zou het Frans als enige de zinsvolgorde onderwerp - werkwoord - lijdend voorwerp hebben, en die zou het meest logisch zijn. Maar ten eerste kent meer dan veertig procent van de talen in de wereld diezelfde volgorde, en ten tweede hanteert het Frans die volgorde lang niet altijd – om maar eens twee tegenwerpingen te noemen.

Prestige

De opvatting van het Frans als logische taal heeft zich niettemin stevig vastgezet in de Franse cultuur, en nog in de jaren vijftig beweerde de maker van een Prisma-woordenboek, dr. P.M. Maas, dat het Frans "als voertuig voor de geest een onovertroffen schepping" zou zijn. De Arabieren, Chinezen en Grieken zouden ervan opkijken.

Tegenwoordig geniet het Engels veel prestige, zeker in ons deel van de wereld. Wordt dat ook weer als superieur beschouwd? You bet. Het zou beknopt zijn, soepel, helder, muzikaal, gezegend met 's werelds grootste woordenschat ... Niks mis met het Engels hoor, maar over een eeuw zal al die lof waarschijnlijk weer even zot klinken als hij zou hebben geklonken toen het Engels nog niet zo dominant was – nog geen eeuw geleden dus.

Sprekers van minder bekende talen kunnen zich net zo door hun liefde laten meeslepen. In de Zuid-Indiase deelstaat Tamil Nadu beschouwen velen het Tamil letterlijk als een godin. En waarom het Iers superieur is, hebben Ierse monniken al in de vroege Middeleeuwen uiteengezet. Nadat God de toren van Babel had doen instorten en de menselijke talen had verward, reisde een zekere koning Fenius (of Farsa) met zijn zoon en 72 geleerden naar Babel. Uit alle talen die daar gesproken werden, kozen ze de beste en mooiste elementen, en daaruit stelden ze een nieuwe taal samen. Dat werd het Iers.

Hebreeuws

De vraag naar de oudste menselijke taal was in het verleden eenvoudiger dan nu, althans in de christenheid. Mens en wereld waren namelijk, zo wist men toen zeker, pas zo'n 5500 tot 7000 jaar oud, en van hun ontstaan was verslag gelegd in het bijbelboek Genesis. Dat was geschreven in het

Hebreeuws, dus die taal moest dan wel de oudste zijn. Tot na de Middeleeuwen was dat de gangbaarste opvatting, en opvallend genoeg waren het niet zozeer joodse als wel christelijke auteurs die dat benadrukten. Zo schreef de kerkvader Augustinus in de vijfde eeuw: "Toen de volkeren voor hun goddeloosheid werden gestraft met verstrooiing en verwarring hunner talen, overleefde de oorspronkelijke taal in het huis van Heber. Zijn familie bewaarde de taal die, naar men redelijkerwijs aanneemt, de gezamenlijke taal der mensheid was, en die sindsdien Hebreeuws heet." De Franse bijbelgeleerde Richard Simon kreeg eind zeventiende eeuw zelfs gedonder met zijn superieuren toen hij in twijfel trok of het Hebreeuws wel de oudste taal was. En nog in 2011 publiceerde de orthodox-protestantse auteur Willem Westerbeke een boekje getiteld *God sprak Hebreeuws*.

Duizenddichter

Vanaf de Renaissance begon die consensus buiten de kerk af te brokkelen, en vooral van de zestien- tot de achttiende eeuw meende de ene geleerde na de andere te kunnen aantonen welke taal de oudste was (zie ook het kader op bladzijde 7). Duits was een populaire kandidaat, maar de Zweedse geleerde Olof Rudbeck senior hield het op zijn eigen moedertaal, om een nogal creatieve reden: Zweden was volgens hem Atlantis, en dat was de bakermat van de menselijke beschaving.

Ook onze taal had een beroemde pleitbezorger: de Brabander Johannes Goropius Becanus (1519-1573). Hij hield staande dat alleen het Nederlands, en met name dat van Antwerpen, rechtstreeks afstamde van de oertaal; alle andere talen kwamen daaruit voort. Zijn bewijsmateriaal was etymologisch van aard. Zo zou de naam Adam afgeleid zijn van *haat-dam* ('dam tegen de haat'), en Diets of Duits, toen de gebruikelijke naam voor het Nederlands, van *d'oudste*. Becanus zou nog eeuwenlang door sommigen serieus worden genomen.

Maar als iets een betrouwbare aanwijzing is voor taalkundige beunhazerij, vroeger en nu, dan is het wel zulk etymologisch goochelwerk. Een recent voorbeeld is 'Duizenddichter' Berend Willem Hietbrink, bekend van het tv-programma *Man bijt hond* en zijn boekje *Kwispelen met taal* (1994). Ook hij beschouwt het Nederlands als 's werelds oudste taal. Hij beweert – onder veel meer – dat *sigaret* van *zuig eruit* komt, *resultaat* van *er is al dat*, het Engelse *cow* van ons werkwoord *kauwen* en het Italiaanse *paparazzo* van *papierrotzooi*. Niet ongeestig, maar pijnlijk genoeg lijkt hij het te menen.

Op de hak

Niet alleen Germaanse talen als het Duits, het Zweeds en het Antwerps zijn in het verleden tot oertaal uitgeroepen. Het Grieks en het Pools werden voorgedragen door Duitse geleerden, het Hongaars door een Hongaar, en ook de Keltische talen Welsh, Bretons en Gaelisch zijn genoemd.

Zulke beweringen werden door sommige tijdgenoten al op de hak genomen. De achttiende-eeuwse Zweedse historicus en satiricus Olof von

Johannes Goropius Becanus (1519-1573): alle talen komen voort uit het Nederlands.

Dalin bespote Rudbeck door hem in de mond te leggen dat de naam Adam een verbastering was van de Zweedse woorden *av damm* ('van stof'), want God had Adam immers uit stof geschapen – wat vergeleken met Becanus' *haat-dam* nog behoorlijk aannemelijk klinkt. Een andere Zweed, Anders Kempe, had eerder al ironisch geopperd dat God in het paradijs vast Zweeds had gesproken, maar Adam Deens en de slang Frans. En de Duitse denker Gottfried Wilhelm Leibniz schreef in 1699 dat het een kwestie van tijd was tot ook de Turken met evenveel recht als de Europeanen hun taal tot de

August Schlegel meende dat de ruwe keelklanken van het noorden rechtstreeks verband hielden met strenge kou en woeste rotsen.

oudste zouden uitroepen. Hij zou gelijk krijgen, zoals we nog zullen zien.

Sinds begin negentiende eeuw heeft de wetenschap veel kennis vergaard over de geschiedenis van met name Europese en Aziatische talen. Je zou verwachten dat dwaze claims als die van Becanus en Rudbeck sindsdien tot het verleden behoren. Maar nee, tot de dag van vandaag blijven allerlei mensen bloedserieus beweren dat de taalkunde zich grandioos vergist. Nu is dat natuurlijk nooit uit te sluiten, want wetenschappers kunnen er inderdaad soms ver, lang en collectief naast zitten, ook in de

taalkunde. Maar wie zulke misvattingen wil corrigeren, moet sterke argumenten hebben. In de praktijk komen de dissidenten vooral met sterke verhalen.

Atlantis van het oosten

Eén zo'n sterk verhaal gaat over de taal van 'Lemuria'. Eind negentiende eeuw vermoedden biologen en geologen dat er in de prehistorie een groot continent had bestaan dat later in de Indische Oceaan was verzonken – een soort Atlantis van het oosten. Prompt werden talen rondom de Indische Oceaan tot oudste uitgeroepen: het Tamil van India en Sri Lanka, het Malagassisch van Madagaskar. Inmiddels weten geologen dat dat hele Lemuria nooit heeft bestaan.

In 1935 kwam de vrolijke voorspelling van Leibniz van hiervoor uit: op een congres in Turkije werd de zogeheten zonnetaaltheorie gelanceerd en officieel omarmd. De obscure Oostenrijkse bedenker, ene Hermann Feodor Kvergić, beweerde dat de prehistorische mens bij het zien van de zon zijn eerste uitroep had geslaakt – het begin van alle taal. Kvergić beredeneerde vervolgens dat zo eerst het Turks was ontstaan, en daaruit weer alle andere talen. De theorie stond, uitsluitend in Turkije, drie jaar lang hoog in aanzien, om vervolgens weer even snel weg te zakken als ze was opgekomen.

1935 was sowieso een hoogtepunt voor de pseudolinguïstiek, want in datzelfde jaar verscheen in Leipzig een boek dat het Fins uitriep tot oudste aller talen. Maar de Finnen reageerden vooral lacherig op de nieuwlichterij: de auteur, Sigurd Wettenhovi-Aspa, kenden ze als een excentrieke kunstenaar die liefhebberde in iets wat men alleen in een genereuze bui 'wetenschap' zou noemen.

Baskisch

Zelfs in dit sterke deelnemersveld van linguïstisch fantasten gaat de hoofdprijs naar de in Nederland geboren Canadees Edo Nyland. Nyland was een laatbloeiër. Tot zijn 55ste was hij bosbouwer; pas na zijn vervroegde pensioen in 1982 wijdde hij zich aan een geheel eigen variant van de historische taalkunde. Hij 'ontdekte' dat Homerus' *Odysee* zich niet in de Middellandse Zee had afgespeeld, maar in de wateren rondom Ierland en Schotland. Daar werd toentertijd – nog steeds volgens Nyland – de oertaal 'Saharaans' gesproken, een oude vorm van Baskisch. Dat was duidelijk te zien aan allerlei plaatsnamen die hij tot het Baskisch wist te herleiden. Becanus zou trots op hem zijn geweest.

Het originele aan Nylands zienswijze is dat dat Baskisch vervolgens niet langs de weg der geleidelijkheid uiteenviel in de vele talen die we nu kennen. Nee, een geheim benedictijns genootschap zou op Baskische basis telkens weer nieuwe talen hebben verzonnen om die vervolgens in deze of gene samenleving te introduceren. Alle hedendaagse talen zijn zo ontstaan. Het Nederlands, bijvoorbeeld, is in de benedictijnse abdij van Egmond in elkaar gefabriekeerd en in de tiende eeuw in de Nederlanden 'uitgezet'. Egmond, moet u weten, is afgeleid van *egin moldez ondorekidego*, Baskisch voor 'wij scheppen bekwaam een gezamenlijk erfgoed'. Weliswaar is dat geen goed Baskisch, laat staan tiende-eeuws

Baskisch, maar dat mag de pret niet drukken. Die benedictijnen zouden dat werk trouwens gedaan hebben vanwege Genesis (11:7): “Welaan, laat Ons nederdalen en daar hun taal verwarren, zodat zij elkanders taal niet verstaan.” (Vóór de Babylonische spraakverwarring sprak dus iedereen Saharaans!) Weliswaar mompelt God dat in zichzelf – daarom heeft het woord *Ons* een hoofdletter – maar ook dat mag de pret niet drukken.

Klimaat

Niet alle bizarre taaltheorieën proberen de oudste taal op het spoor te komen. Neem de klimaattheorie. Vooral in Duitsland en Frankrijk leefde in de achttiende en negentiende eeuw de gedachte dat de taal van elk gebied sterk wordt bepaald door het klimaat ter plaatse. August Schlegel bijvoorbeeld meende dat de ruwe keelklanken van het noorden rechtstreeks verband hielden met strenge kou en woeste rotsen. En de eerder genoemde Antoine de Rivarol schreef dat talen “zangerig en zinnelijk (zijn) in een mooi klimaat, rasperig en dof onder een sombere hemel”. Opmerkelijk genoeg hebben serieuze hedendaagse wetenschappers wel een andere correlatie gevonden tussen klimaat en taal: ‘toontalen’, zoals het Chinees, waarin van elke lettergreep de toonhoogte van belang is, komen significant vaker voor in vochtige dan in droge gebieden.

De Georgische taalkundige Nikolaj Jakovlevitsj Marr heeft getracht een marxistische klassenanalyse op de Europese talen los te laten. Volgens hem bestaan er geen taalfamilies, alleen taalstadia. Wat wij de familie van Indo-Europese talen noemen, waren voor Marr talen van klassenmaatschappijen. Daarentegen waren zijn eigen Georgisch en andere talen van de Kaukasusregio talen van klasseloze samenlevingen – een eerder stadium dus. Het hele idee

De oudste taal door de eeuwen heen

Op basis van de Bijbel heeft men in Europa het Hebreeuws lang als de taal van Adam en Eva beschouwd, en daarom als de alleroudste. Maar na de Middeleeuwen komen geleerden met andere ‘oudste talen’ op de proppen. Een onvolledige lijst:

16de eeuw: Duits (Konrad Pellikan), Antwerps-Nederlands (Johannes Goropius Becanus)

17de eeuw: Deens (Ole Worm), Duits (Georg Philipp Harsdörffer), Grieks (Johann Peter Erich), Hongaars (Franciscus Fóris Otrokocsi), Nederlands (Abraham van der Myl, Adriaan van Schrieck), Pools (Matthäus Prätorius), Zweeds (Olof Rudbeck)

18de eeuw: Bretons (Jacques Le Brigant), Schots-Gaelisch (Alasdair mac Mhaighstir Alasdair)

19de eeuw: Vlaams (Philippe de Ryckholt), Welsh (William Owen Pughe)

20ste eeuw: Baskisch (Edo Nyland), Fins (Sigurd Wettenhovi-Aspa),

Malagassisch (Jules Hermann), Tamil (Devaneyya Pavanar), Turks (Hermann Feodor Kvergić)

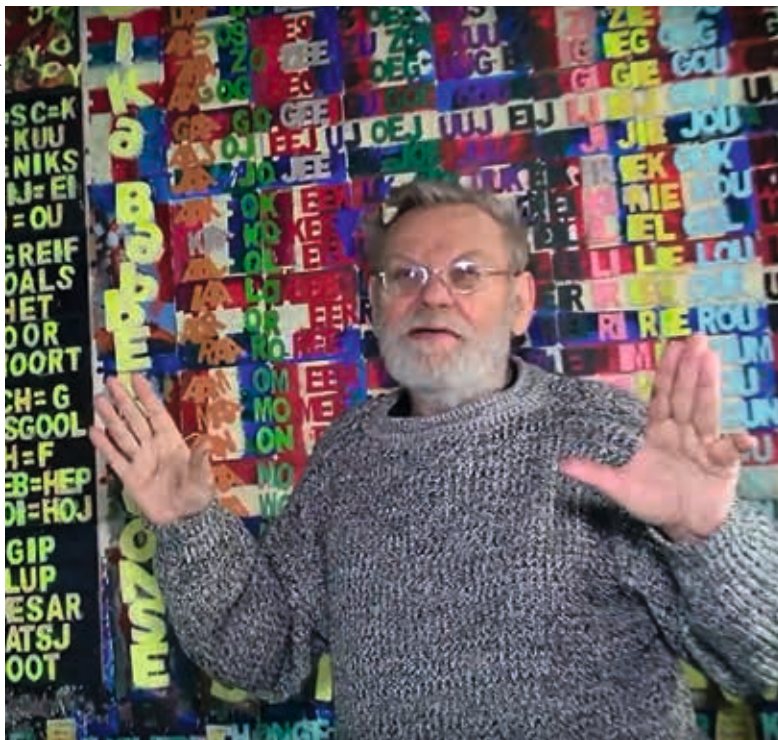
21ste eeuw: Nederlands (Berend Willem Hietbrink)

van ‘landstaal’ getuigde in Marrs ogen van een vals klassenbewustzijn. (Als u de voorgaande zinnen niet begrijpt, hebt u groot gelijk.) Marr drukte een zwaar stempel op de Sovjet-taalkunde en werd vlak voor zijn dood in 1934 onderscheiden met de Leninorde. Maar in 1950 herriep Stalin in hoogsteigen persoon de hele theorie. Stalin kennende kon Marr waarschijnlijk van geluk spreken dat hij dood was.

Prutswerk

En dan zijn er nog de vele theoretici die de gangbare indeling in taalfamilies ter discussie stellen. Velen van hen zijn vaklui en soms weten ze hun collega’s te overtuigen. Maar er zit ook veel prutswerk tussen. Zo is er een hele school van Hongaarse wetenschappers die hun taal rechtstreeks laten afstammen van het Soemerisch (gesproken in het Irak van 3000 v.Chr.). Ze maken weinig kans; de rest van de wereld heeft meer reden om te geloven dat het Hongaars verwant is aan het Fins. En de Spaanse telecommunicatie-ingenieur Fernando Villamor wordt al helemaal niet serieus genomen. Hij meent dat het Baskisch duizenden jaren geleden op kunstmatige wijze is geconstrueerd op basis van – zoals hij dat noemt – een ‘Indo-Europese broncode’. Op www.bit.ly/IE-Basque legt hij het uit (in het Engels).

Wat de meeste fantasten en dilettanten van vroeger en nu met elkaar gemeen hebben, is een enorme feitenkennis. Ze hebben een grote woordenschat en kennen veel grammaticale details. Van de wetenschappelijke werkwijze daarentegen hebben ze weinig kaas gegeten. Onvermoeibaar doorzoeken ze hun materiaal, daarbij vergetend dat de kans op schijnbare verbanden groter wordt naarmate je meer feiten met elkaar vergelijkt. Hun monnikenwerk produceert bijna altijd geleerde kolder. <

‘Duizenddichter’ Berend Willem Hietbrink: *sigaret* komt van *zuig eruit*.

Reacties

Foto: Liesbeth Drost

De Battemse kranten lezen

LIESBETH DROST - BATHMEN

In haar stuk over de rol van lidwoorden in uitdrukkingen ('De handdoek in de ring gooien', *Onze Taal* september) heeft Sterre Leufkens het over *de Battemse kranten lezen*, dat zoveel betekent als 'in slaap sukkelen'. Ze schrijft onder meer: "er bestaat niet eens een lokale krant in Bathmen". Dat gold misschien voor de tijd waaruit de uitdrukking stamt, maar er bestaat nu al zeker vijftig jaar een krant in Bathmen. Tegenwoordig heet die de *Bathmense Krant*.

'De Duitse Anne ...'

ARON OUWERKERK - UTRECHT

In de septemberaflevering van de rubriek 'Taalgermissen' schrijft Coen Eggen over de verwarring die ontstaat als er een nationaliteitsaanduiding als *Duitse* of *Franse* staat voor een naam die zowel naar

een man als een vrouw kan verwijzen, zoals Anne of Danique. Als hij leest: 'De Duitse Anne ...' of 'De Franse Danique ...', dan denkt hij meteen dat het om een Duitse vrouw en een Franse vrouw gaat. Hij vat *Duitse* en *Franse* op als zelfstandig naamwoord, waarvan de betekenis respectievelijk 'Duitse vrouw' en 'Franse vrouw' is. Maar vaak blijken Anne en Danique mannen te zijn. *Duitse* en *Franse* moeten dan opgevat worden als bijvoeglijk naamwoord. Zijn suggestie om zulke misverstanden te voorkomen: zet er in het geval van een man bijvoorbeeld een beroepsnaam tussen, dus iets als 'De Duitse politicus Anne ...' of 'De Franse pianist Danique ...'

Maar het probleem is ook op te lossen met behulp van interpunctie – althans als je wilt aangeven dat het om een vrouw gaat. Je kunt dan komma's rond de naam zetten; die naam wordt dan vanzelf een bijstelling ('De Duitse, Anne, ...') en dat *Duitse* een zelfstandig naamwoord. Als

het een man betreft, heb je niets aan komma's. Dan zul je een andere mogelijkheid moeten kiezen, bijvoorbeeld – inderdaad – het toevoegen van een beroepsaanduiding als *pianist* of *politicus*.

Richting

AD GOETING - ZWOLLE

In de rubriek 'Gesignaleerd' in het septembernummer van *Onze Taal* las ik de inzending van Martijn Smit, die problemen had met wat hij in de Amsterdamse metro hoorde omroepen: "Deze metro rijdt naar ... centraalstation." In de metro waar ik vaak in zit, namelijk lijn 54, die zich beweegt tussen het centraal station en Gein, hoor ik ook nog iets anders: "Deze metro gaat richting centraal station" (of "richting Gein"). Hoezo, "richting"? Als je het zo formuleert, zou het best kunnen dat de desbetreffende metro niet verder gaat dan het Amstelstation – of dat er misschien nog een halte voorbij de halte Gein bestaat. Als het Amsterdamse vervoersbedrijf nieuwe teksten gaat inspreken, zoals het heeft toegezegd, zou het ook deze onzorgvuldigheid met een kunnen corrigeren door *richting* te vervangen door *naar*.

'De ziekte'

COR VAN DER HOEVEN - BEVERWIJK

Door de column 'De ziekte' van Ann De Craemer (*Onze Taal* september), over het vermijden van het woord *kanker* door het over 'de ziekte' te hebben, schoot me het volgende te binnen.

Het zal zo'n jaar of dertig geleden zijn. Ook mijn schoonmoeder sprak het woord *kanker* niet graag uit, maar noemde 'de ziekte' simpelweg 'k'. In een gesprek tussen haar en mijn zwager, een verpleegkundige, vertelde deze haar dat

een patiënt die zij kende ernstig ziek was. "O god," zei mijn schoonmoeder, "heeft ze k?" "Nee, dat niet," zei mijn zwager, "maar ze gaat wel d."

Warm in plaatsnamen

HERMAN VOGT - HAREN

Riemer Reinsma schrijft in zijn rubriek 'Namen op de kaart' (*Onze Taal* september) over het verschijnsel dat het woord *koud* wel vaak in straat-, plaats- en streeknamen voorkomt, maar het woord *warm* niet. In de stad Groningen vind je beide: 't Kòlle Gat ('het koude gat') en de Glènne Riepe ('de warme stoep').

Spinnen

PAUL GROENENDAAL - LEIDEN

Hans Beelen en Nicoline van der Sijs schrijven in de septemberaflevering van hun rubriek 'Woordsprong' over de verschillende betekenissen van het werkwoord *spinnen*. Het deed me denken aan mijn tijd bij de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN). Daar deden we naast zwaarwichtig natuuronderzoek ook aan volksdansen, wat we oneerbiedig 'hupsen' noemden. Bij sommige dansen moest je als paar rondraaien. Je hield elkaar stevig vast, zette de buiten-

'Spinnen' bij de NJN (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie).

kant van je voet tegen die van de ander en al stappend met de andere voet draaide je rond. Dat heette 'spinnen'. Nu nog steeds, vermoed ik; de NJN bestaat nog altijd!

Geconsu(m)meerd

S.R. DUINTJER TEBBENS - OUD-DOCENT KLASSEKE TALEN, ZUIDHORN

In het juli/augustusnummer van *Onze Taal* schrijft Frank Jansen (in zijn stuk over 'de taal van de echte man'): "Voor hen [d.w.z. echte mannen] hoeft een relatie niet langdurig te marineren in empathische

gesprekken, alvorens deze geconsumeerd kan worden." Opvallend in deze zin – die herhaald wordt in het septembernummer, bij een interview met Frank Jansen – is de vorm "geconsumeerd". Hier had moeten staan: *geconsummeerd*, dat immers iets betekent als 'bekroond', 'vervolmaakt'. Ik had deze veelgemaakte fout niet in *Onze Taal* verwacht.

Naschrift redactie

Inderdaad: een huwelijk 'consumeer' je, met twee *m*'en. Onze eerste neiging was dan ook om in de kopij van het stuk aan dat *gecon-*

sumeerd een *m* toe te voegen. Maar daar kleefde een belangrijk nadeel aan: de beeldspraak (in de geciteerde zin wordt een relatie door dat *marineren* vergeleken met iets eetbaars) zou erdoor verstoord raken – iets eetbaars 'consumeer' je tenslotte, met één *m*.

We stonden dus voor een lastige keuze: óf de juiste spelling gebruiken óf een sprankelende beeldspraak intact laten. Uiteindelijk hebben we gekozen voor het laatste, en het strikt genomen niet juiste *geconsumeerd* laten staan. <

Reacties naar:
redactie@onzetaal.nl, of
Redactie *Onze Taal*, Raamweg 1a,
2596 HL Den Haag.
Formuleer uw reactie kort en
bondig, bij voorkeur in niet
meer dan 250 woorden.

Herstel

REDACTIE ONZE TAAL

Enkele lezers wezen ons er terecht op dat in het onderdeel 'Zoek de fouten' in de 'Taaltest' van het septembernummer een van de fouten niet vermeld is, namelijk "eerste grote vakantie-week". Dat moet natuurlijk *eerste grote vakantieweek* zijn.

Website Onze Taal vernieuwd

WEBREDACTIE ONZE TAAL

Misschien hebt u het al gezien: de website van Onze Taal is geheel vernieuwd. In samenwerking met Kees Internetbureau hebben we gezorgd voor een nieuwe, eigentijdse opmaak, waarin meer ruimte is voor beeldmateriaal. Bovendien hebben we extra aandacht besteed aan de navigatie, zodat onze bezoekers makkelijker hun weg vinden in de grote hoeveelheid informatie die de Onze Taal-site herbergt. Maar behalve het uiterlijk is ook de techniek erachter verbeterd: de site is sneller en beter toegankelijk, en bovendien is hij nu prettiger te lezen op tablets en smartphones, doordat de weergave van de pagina's wordt aangepast aan de grootte van het scherm waarop ze bekeken worden.

Op de nieuwe website vindt u alle vertrouwde onderdelen: het tijdschrift

(inclusief digitale versie), de ruim tweeduizend taaladviezen en de achtergrond dossiers – die we binnenkort trouwens weer flink gaan uitbreiden. En zoals u van ons gewend bent, volgen we de taalactualiteit in korte Twitterberichten en wat langere nieuwsberichten – en in blogartikelen als de onderwerpen wat meer aandacht nodig hebben. Daarnaast vindt u op de site nu meer informatie over onze trainingen, cursussen en boeken – allemaal te koop in onze webwinkel, die binnenkort ook geheel vernieuwd zal zijn.

En dan zijn we daarnaast begonnen met het vernieuwen van de digitale versie van het tijdschrift *Onze Taal* – zodat ook die prettiger te lezen is op tablet en telefoon. Deze digitale versie is, zoals u misschien al gelezen hebt, vanaf 1 januari voor alle abonnees toegankelijk

(inclusief het volledige archief, dat teruggaat tot 1932). U leest daar begin december meer over, via de digitale ledennieuwsbrief en in het tijdschrift.

Bij vernieuwingen gaat er weleens wat mis, dus als er iets is wat niet werkt, of

als u iets niet kunt vinden, laat het ons dan weten via webredactie@onzetaal.nl.

De nieuwe website is tot stand gekomen met financiële steun van de Stichting Vrienden van Onze Taal. <

SPREEKWOORDELIJK

Illustratie: Matthijs Sluiter

Een schip op het strand is een baken op zee

? Waar komt het spreekwoord 'Een schip op het strand is een baken op zee' vandaan, en wat betekent het?

! Met 'Een schip op het strand is een baken op zee' (ook wel: 'een baken in zee') wordt bedoeld: je kunt leren van het ongeluk dat iemand anders is overkomen.

Met *een schip op het strand* wordt in dit spreekwoord een gestrand schip bedoeld, oftewel een vastgelopen schip. Als je als schipper zo'n schip ziet, moet je extra goed opletten: de zee of de kust is op die plek gevaarlijk. Het gestrande schip doet dus dienst als waarschuwingssignaal, als 'baken', voor schepen op zee. Het woord *baken* duidt normaal gesproken een goed herkenbaar drijvend voorwerp aan dat een veilige vaarroute voor schepen markeert.

Het spreekwoord heeft in de loop van de eeuwen verschillende varianten gekend. Zo schreef Jacob Cats in 1632: "Een schip, op 't droogh gezeilt, dat is een zeker baken." En het boek *Seeman* van Wigardus à Winschooten uit 1681, een verzameling spreekwoorden die aan de zeevaart ontleend zijn, geeft deze variant: "een wrak is een baak in See"; *baak* is een oude vorm van *baken*.

Er is nog een ander scheepvaartgerelateerd spreekwoord met *baken*: 'Als het getij verloopt, moet men zijn bakens verzetten' – oftewel: als de omstandigheden veranderen, moet je andere maatregelen nemen. Met *getij* wordt de afwisseling van eb en vloed bedoeld. Bij eb en vloed veranderen de stroming en de waterstanden namelijk, en dat heeft ook invloed op de vaarroute. Daarom is het nodig de bakens te verplaatsen (verzetten): de stuurlied op de schepen moeten altijd weten waar ze veilig kunnen varen. In de loop van de tijd werd *de bakens verzetten* een vaste uitdrukking om mensen aan te sporen alert te zijn op veranderingen en daarop in te spelen.

Vervoeging *hypen* en *typen*

? De werkwoorden *hypen* en *typen* worden verschillend uitgesproken.

Heeft dat ook gevolgen voor de vervoeging ervan?

! Ja, *hypen* en *typen* worden verschillend vervoegd. In de vervoeging van *hypen* staat steeds een *e* achter de *p*, in de vervoeging van *typen* niet. Dat heeft te maken met de uitspraak.

Hypen, dat wordt uitgesproken als 'haipen', is afgeleid van het Engelse leenwoord *hype*. Om de juiste uitspraak weer te geven, wordt de *e* van *hype* niet weggelaten in de vervoeging. Het is dus *ik hype* en *hij hypet*; de verleden tijd is *hype-te* en het voltooid deelwoord *gehypet*. In de vervoeging van *typen* (uitspraak: 'tiepen') is de *e* niet nodig voor de uitspraak: het is *ik typ*, *hij typt*, *typte* en *getypt*.

Het voltooid deelwoord eindigt in beide gevallen dus op een *t*. Zowel bij *hypen* als bij *typen* eindigt de stam in de uitspraak namelijk op een *p*; de woorden zijn dus vergelijkbaar met bijvoorbeeld *piepen* - *gepiept* en *gapen* - *gegaapt*. Dat een werkwoord uit het Engels is overgenomen, maakt daarbij geen verschil.

De reden waarom

? 'Dit is de reden waarom ik het doe', is dat een goede zin? Of is de reden waarom een verhaspeling van de reden dat en waarom? Of is het misschien een anglicisme?

! Die zin is goed; de reden waarom is geen verhaspeling (contaminatie) en ook geen anglicisme.

Voor veel mensen klinkt *de reden waarom* dubbelop; *waarom* betekent immers zelf vaak al 'om welke reden' ('Waarom heb je dat gedaan?'). Maar *waarom* kan ook op een

andere manier gebruikt worden, namelijk op dezelfde manier als bijvoorbeeld *waarop* en *waarover*. Vergelijk de volgende zinnen:

- 1a. Ik vertrouw op dit boek.
- 1b. Dit is het boek waarop ik vertrouw.
- 2a. Ik twijfel over deze kwestie.
- 2b. Dit is de kwestie waarover ik twijfel.

Op dezelfde manier staat de zin 'Ik doe het om deze reden' tegenover 'Dit is de reden waarom ik het doe.'

Uit citaten in het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* valt op te maken dat *de reden waarom* al honderden jaren wordt gebruikt. Wie die formulering desondanks lelijk vindt, kan natuurlijk ook *de reden dat* gebruiken.

Voor achter

? Je ziet weleens zinnen als deze: 'Wij zoeken nog medewerkers voor achter de bar.' Maar kun je voor en achter wel combineren?

! Ja, dat kan. Het voorzetsel *voor* kan met tal van andere voorzetsels worden gecombineerd; het betekent dan zoiets als 'bedoeld voor, bestemd voor'. Enkele voorbeelden:

- Ik zoek een stoeltje voor op de achterbank.

Foto: 123RF

Medewerker 'voor achter de bar'.

- Dit is een goede wijn voor bij een visgerecht.
- Op mijn telefoon staat veel prettige muziek voor tijdens het hardlopen.

De combinatie voor *achter de bar* is op net zo'n manier gevormd; er is niets mis mee.

Volgens de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS) kunnen ook de voorzetsels *tot* en *van* in combinatie met een ander voorzetsel voorkomen: *tot in de puntjes, tot in de late uurtjes, van voor de oorlog*, enz.

Er zijn zelfs combinaties mogelijk als *tot onder in* en *voor achter op*: 'Het getimmer was tot onder in het gebouw te horen', 'Ik zoek een stoeltje voor achter op mijn fiets.'

Uitweiden/uitwijden

? Hoe zat het ook alweer met *uitweiden* en *uitwijden*?

In de betekenis 'uitvoerig bespreken, veel vertellen' is *uitweiden* de juiste spelling:

- De leraar weidde enthousiast uit over het muziekproject.
- Er werd urenlang uitgeweid over de nieuwe huisregels.

Het werkwoord *uitweiden* heeft in oorsprong te maken met het woord *weiden*, dat 'in de wei laten grazen' of 'grazen, voedsel zoeken' betekent; het

Portret: Charles Howard Hodges

Willem Bilderdijk (1756-1831) schreef nog *uitwijden* in plaats van *uitweiden*.

is afgeleid van *weide*. Het woord *uitweiden* werd gebruikt voor 'buiten de gewone plek (laten) grazen, buiten de weide naar voedsel zoeken'. Daaruit is de betekenis 'afdwalen' ontstaan, zowel in letterlijke als in figuurlijke zin, die weer geleid heeft tot de huidige betekenis.

Door de gedachte aan woorden als *wijd* en *wijdlopig* wordt *uitweiden* in de praktijk ook vaak als *uitwijden* geschreven. Maar dat heeft een heel andere betekenis, namelijk 'wijder maken' of 'wijder worden': 'Die jurk is behoorlijk uitgewijd.' (Het is overigens geen erg gebruikelijk woord.)

De twijfel over *uitwijden/uitweiden* is niet iets van vandaag of gisteren. Zo koos de over het algemeen erg taalgevoelige schrijver Willem Bilderdijk (1756-1831) voor de

schrijfwijze *uitwijden*. Pas in de negentiende eeuw werd *uitweiden* de norm.

TAALTRAININGEN

Deze maand staan er twee taaltrainingen gepland:

- za. 12 november, Amsterdam: opfrustraining taalregels;
- di. 22 november, Arnhem: praktische grammatica en leestekens.

Leden van Onze Taal krijgen korting. Meer informatie en inschrijfmogelijkheden: www.onzetaal.nl/taaltrainingen of www.onzetaalwebwinkel.nl/taaltrainingen.

MEER TAALADVIES?

Wilt u direct antwoord op een taalvraag? Dan kunt u ook bellen: de Taaladviesdienst is elke werkdag van 9.30 tot 12.30 uur bereikbaar op 0900 - 345 45 85 (zie ook het colofon).

Op onze website worden tal van taalkwesties behandeld: www.onzetaal.nl/taalaadvies. Voor spellingkwesties kunt u ook terecht op onze spellingwebsite: www.spellingsite.nu. Daar is de schrijfwijze van tienduizenden woorden en namen te vinden, met bij elk woord uitleg over het hoe en waarom van die spelling.

Test

A. Test uw spellingkennis

1. a. beauties
b. beautys
c. beauty's
2. a. ehbo-er
b. EHBO-er
c. EHBO'er
3. a. torniquet
b. tourniquet
c. tourniquette

B. Vergroot uw woordenschat

1. *abolitionisme*
a. het streven naar afschaffing van een verschijnsel
b. eetstoornis die gepaard gaat met extreme eetbuien en braken
c. voedselvergiftiging door bacteriën
2. *gruit*
a. groente en fruit
b. kruidenmengsel
c. weidevogel
3. *tantra*
a. meditatieve spreuk
b. ritueel-mystiek geschrift
c. cirkelvormige symmetrische figuur

C. Zoek de fouten

1. Uit gedegelijk onderzoek blijkt dat proactief politioptreden regelmatig opgrond van ethnische profilering gebeurt en dat staandhoudingen voortkomen uit intuïtieve stereotiepe beelden.
2. Amerikaexpert A. Bouali waarschuwt voor een selffullfilling prophecy: de profilering bevestigt het beeld dat de politie discrimineert, wat tot een vicieuze cirkel met een escalierend effect leidt.

D. Extra

Hoe heet deze handvormige amulet? Hamsa, handje van Sara, jat of mezoza?

Foto: Wikimedia

De antwoorden vindt u op bladzijde 32 van dit nummer.

KORTE TAALTIPS

Onoorbare praktijken Alleen *onoorbaar* is goed; *onoirbaar* is nooit juist geweest. >> www.onzetaal.nl/onoorbaar

En of maar als beginwoord Mag een zin met *en* of *maar* beginnen? Dat mag, al wordt het stilistisch niet altijd even fraai gevonden. >> www.onzetaal.nl/enbegin

Chic/chique De spelling *chique* is alleen juist als je 'sjieke' zegt: *een chique jurk*. Als je 'sjiek' zegt, schrijf je *chic*: *een chic hotel*. >> www.onzetaal.nl/chic

Tolken in het talen-walhall

Hoe worden Europarlementariërs vertaald?

In het Europees Parlement zijn maar liefst 24 talen te horen, en die worden allemaal over en weer vertaald. Hoe gaat dat tolken in zijn werk? En spreken de Nederlandse Europarlementariërs altijd Nederlands?

BERTHOLD VAN MARIS

In het Europees Parlement in Brussel wordt deze middag in juni gesproken over “preventing radicalism leading to violent extremism and terrorism” en “property rights for international couples”. De onderwerpen worden op een groot beeldscherm geprojecteerd, in het Engels. Je zou misschien verwachten dat veel Europarlementariërs hier ook het woord voeren in het Engels, de taal die door het merendeel van hun collega’s goed verstaan en begrepen wordt. Maar dat blijkt niet het geval. De meesten spreken hier gewoon in de taal van hun land.

En dus worden er 24 talen gesproken in het Europees Parlement. Germaanse, Romaanse en Slavische talen. Finoegrise, Baltische en Keltische talen. En een Arabische taal: het Maltees. Wat in willekeurig welke van die 24 talen gezegd wordt, wordt onmiddellijk, ter plekke, getolkt naar alle andere 23 talen.

Spelletje

Vanaf de perstrubune heb ik een mooi uitzicht op de tolkencabines. Het zijn er 24: voor iedere taal één. In de cabine waar met duidelijke letters “Nederlands” op staat, zitten drie tolken die náár het Nederlands vertalen. In totaal zijn er, verspreid over al die cabines, zo’n 70 tolken actief.

Op de tribune heb ik de beschikking over een koptelefoon en kan ik kiezen uit 24 talen. Als je van talen houdt en redelijk wat talen beheerst, of in ieder geval kunt verstaan, is het een leuk spelletje om géén koptelefoon op je hoofd te zetten en na te gaan hoeveel procent van die veeltalige vergadering je op eigen kracht kunt volgen. Ik denk dat ik zelf uitkom op meer dan de helft. Ik heb daarbij het geluk dat sommige talen die ik goed versta (Duits, Frans, Spaans, Italiaans) hier naar verhouding veel gebruikt worden.

Zodra er iemand begint te spreken in een taal die ik niet versta, probeer ik te raden om welke taal het gaat. Dat is lastig. Sommige talen klinken erg Scandinavisch, of erg Slavisch. Maar bij andere tast ik geheel in het duister. Is het Ests, Litouws, Lets? Hoe klinken die talen eigenlijk?

En dan spreekt er opeens een dame in een taal die wel heel erg vreemd klinkt. Nog vreemder is dat ik sterk het gevoel heb dat ze die taal met een ongelófelijk Engels accent uitspreekt. Ach, dat is natuurlijk Iers.

Gevoeligheden

Waarom zou je hier Iers spreken als je Engels net zo goed is? “Dat Iers is een keuze van Ierland zelf”, zegt Leo Hendriks, een van de Nederlandse tolken, een dag later. “Landen mogen zelf bepalen welke talen ze binnen de Europese Unie (EU) gebruiken. Ierland heeft enkele jaren geleden verzocht om ook van het Iers een officiële EU-taal te maken.”

Ieder land heeft hier zijn eigen taalbeleid. Spanje had bijvoorbeeld ook van het Catalaans – een taal met meer moedertaalsprekers dan het Litouws, Lets en Ests samen – een officiële EU-taal kunnen maken, maar dat is niet gebeurd. Begrijpelijk, kun je denken, want iedere Catalaan met een beetje opleiding beheerst ook het Spaans uitstekend. Maar sommige van die Catalanen spreken in het Europees Parlement Engels, omdat ze geen Spaans willen spreken.

Zo zijn er wel meer eigenaardigheden en gevoeligheden. Een Lets parlements lid van Russische afkomst zou het liefst Russisch spreken, maar dat is geen EU-taal. Dus neemt ook hij zijn toevlucht tot het Engels.

Combinaties

Als er zoiets zou zijn als de Zeven Linguïstische Wereldwonderen, dan zou dit 24-talige parlement daar zeker voor in aanmerking komen. Want hoe is het mogelijk om dit allemaal te tolken? Een eenvoudige rekensom leert: 24 talen, die elk in 23 andere talen vertaald moeten worden, dat zijn 24 keer 23 is 552 talencombinaties.

Er zijn 70 tolken aanwezig. Volgens de Nederlandse tolken kan de gemiddelde tolk hier vijf talen

Nederlandse tolk die ‘het Duits doet’ daarnaar en vertaalt dat in het Nederlands.

Welke combinaties direct vertaald worden en welke indirect, daar is geen vast schema voor. In principe kan iedere taal als tussentaal gebruikt worden. Dat wordt per vergadering bedacht. “Voor iedere vergadering wordt van tevoren bekeken wat daarvan het talenprofiel is”, zegt Leo Hendriks. “Als iemand in het Pools een belangrijk rapport gaat presenteren, dan wordt er geregeld dat in de cabines zo veel mogelijk tolken zitten die vanuit het Pools kunnen vertalen.”

Praktische keuze

Een kleine minderheid van de Europarlementariërs spreekt hier niet in de moedertaal, maar in een tweede taal – bijna altijd het Engels. Behalve sommige Catalanen en Oost-Europeanen doen ook sommige Scandinaviërs dat, en ook – heel opvallend – vrij veel Nederlandse parlementsleden.

Zou dat iets te maken hebben met hun talenkennis? Of is het meer een kwestie van symboliek? Als je hier Nederlands spreekt, zou het kunnen dat je dat doet om te laten zien dat je de belangen van je Nederlandse achterban behartigt. En voor mensen die zich nadrukkelijk als Europeaan willen presenteren, ligt het waarschijnlijk meer voor de hand om hier Engels te spreken.

Ik leg de kwestie voor aan twee parlementsleden. Zij zien het vooral als een praktische keuze. Dennis de Jong (SP) bedient zich in het Europees Parlement graag van het Nederlands: “Wij zijn als SP vooral gericht op de Nederlandse media. Als je een quote in het journaal wilt hebben of in de Nederlandse pers, dan is het handig dat je Nederlands spreekt. Voor de rest maakt het niet zoveel uit. Engels of Nederlands is voor mij net zo makkelijk.”

Sophie in 't Veld (D66) spreekt liever in het Engels: “Natuurlijk kan ik hier ook prima mijn zegje in het Nederlands doen, want de tolken zijn uitstekend. Maar er gaat in die vertaling toch altijd iets verloren. Er is een risico dat dingen verkeerd begrepen worden. Als ik in het Engels spreek, richt ik me directer tot de andere parlementariërs. Zeker als er een echte uitwisseling is, een discussie of een debat, is het handiger om dat in het Engels te doen, vind ik, of desnoods in het Frans. In mijn geval komt daar nog bij dat ik als vicevoorzitter van ALDE [een grote Europese fractie met leden uit 21 landen – BvM] ook namens mijn fractie spreek en wil dat mijn fractiegenoten goed kunnen volgen wat er gebeurt.”

Direct debatteren

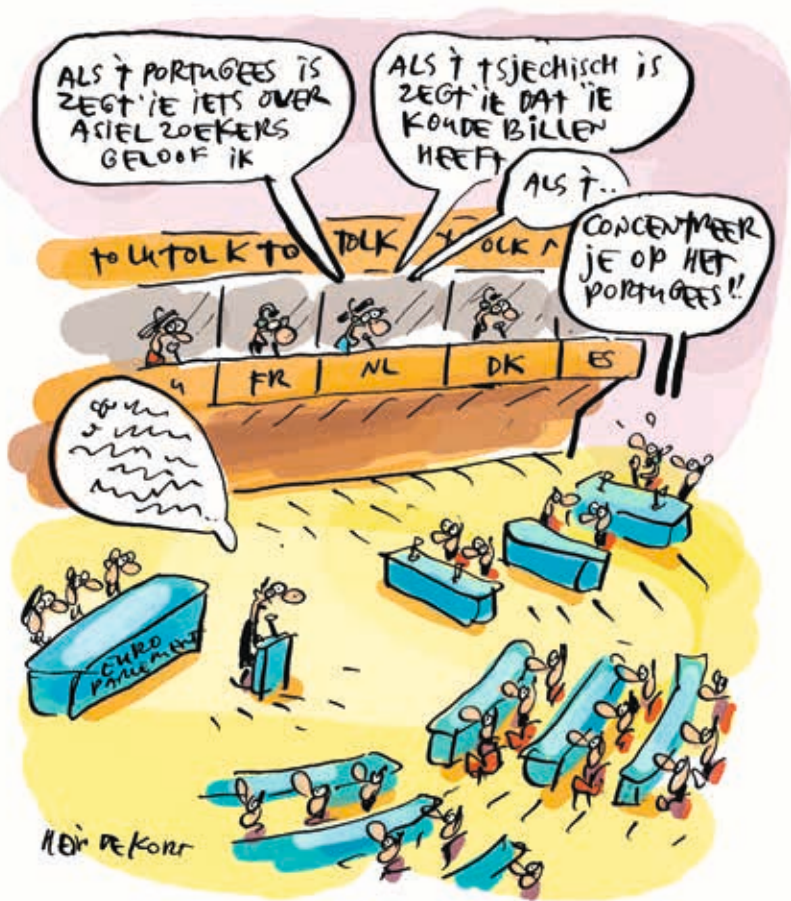
Nederland was het eerste halfjaar van 2016 voorzitter van de Europese Unie. Daardoor verschenen er nogal eens Nederlandse ministers in het Europees Parlement. Zij spraken meestal Engels. Dennis de Jong was daar enigszins verbaasd over. “Misschien deden ze dat om te laten zien dat ze een neutrale voorzitter waren. Maar het was wel een breuk met de traditie. In het verleden sprak Nederland, als het voorzitter was, altijd Nederlands.”

Het Engels wint langzaam terrein binnen de Europese Unie, en ook binnen het Europees Parle-

Als er zoiets zou zijn als de Zeven
Linguïstische Wereldwonderen, dan
zou dit 24-talige parlement daar zeker
voor in aanmerking komen.

verhapstukken. 70 tolken kunnen dus 350 talencombinaties aan. Dan blijven er nog 200 combinaties over ...

Die worden indirect, via een tussentaal, getolkt. Stel: een parlements lid voert het woord in het Lets, maar er is op dat ogenblik geen Nederlandse tolk voorhanden die vanuit het Lets kan vertalen. Dan gebeurt dat via een andere taal. Als het Lets op dat ogenblik wel in het Duits vertaald wordt, luistert de

ment. Dat is vooral te merken op de vele niet-plenaire bijeenkomsten die er in het parlamentsgebouw zijn: commissievergaderingen, vergaderingen waarin rapporten besproken worden en fractievergaderingen. Daar ruilen de parlementsleden hun moedertaal vaak in voor het Engels, om directer met elkaar te kunnen debatteren, en ook omdat er bij die vergaderingen minder tolken worden ingezet, waardoor het aantal talen dat daar gebedigd kan worden een stuk lager ligt dan 24.

Dennis de Jong schakelt dan ook over op het Engels: “Als ik echt iets zo direct mogelijk wil overbrengen, met een duidelijke emotie en duidelijke nuances, dan is het handig om dat in het Engels te

Critici zien het uitgebreide tolkenapparaat van het Europees Parlement als een enorme geldverspilling. Maar hoe zou het anders moeten?

doen. Bovendien, de hele dag met zo’n koptelefoon op je hoofd zitten, dat is voor veel parlementariërs ook vervelend.”

Maar het is zeker niet zo dat iedereen dan Engels gaat praten. “De Italianen zijn er heel goed in om ook dan Italiaans te blijven praten. Ook de Duitsers houden nog weleens vast aan hun eigen taal. Buitengewoon hinderlijk.”

Wandelgangen

In de vroege jaren van wat nu de EU heet maar wat toen nog de Europese Gemeenschap heette, waren het Frans en het Duits nog belangrijke voertalen. Sophie in ’t Veld herinnert zich: “Toen ik in 1994 naar Brussel kwam, was het Frans verreweg dominant. In 1995 kwamen Zweden, Finland en Oostenrijk erbij. Toen is dat gaan kantelen, en ging het naar 55 procent Engels.” En nu? “Buiten de plenaire vergaderingen is het nu 90 procent Engels, schat ik.”

In de Oost-Europese landen, die er vanaf 2004 bij gekomen zijn, neemt de beheersing van het Engels nu ook snel toe. In ’t Veld: “Voor de generatie die hier in 2004 begon, was het Russisch de belangrijkste vreemde taal. Daarnaast spraken ze soms Duits of Frans, omdat ze bijvoorbeeld als vluchteling in Parijs of in Duitsland hadden gezeten. We zijn nu twaalf jaar verder; er is nu een jongere generatie Oost-Europeanen voor wie het Engels de natuurlijke eerste vreemde taal is.”

Critici zien het uitgebreide tolkenapparaat van het Europees Parlement als een enorme geldverspilling. Maar hoe zou het anders moeten? Dennis de Jong: “Het is goed dat die tolken er zijn. Het moet niet zo zijn dat mensen die hun talen minder goed spreken geen Europarlementariër zouden kunnen worden. Aan de andere kant, iedere Europarlementariër heeft te maken met de wandelgangen, en als je talen niet beheerst, wordt het daar heel moeilijk.” Sophie in ’t Veld: “Iedere Nederlander kan zich kandidaat stellen voor de Tweede Kamer. Maar een analfabeet zal het daar heel erg moeilijk krijgen. Daar kun je het mee vergelijken.”

Bijleren

In de échte wandelgangen van het Europees Parlement kan de talenkeuze overigens nog heel divers zijn. Net hoe het uitkomt. Sophie in ’t Veld spreekt Engels, Frans, Duits en Italiaans en een beetje Grieks. En ze verstaat Spaans. “Als je hier door de gang loopt, hoor je de hele dag alle talen. Er zijn veel mensen die, om allerlei redenen, meerdere vreemde talen beheersen. En in die talen gebruiken ze soms weer woorden uit andere talen. Als ik bijvoorbeeld Frans spreek, maar even niet op een woord kan komen, dan neem ik het Duitse equivalent, als ik weet dat degene tegenover me dat wel snapt.”

Voor de tolken, die van nature gek op talen zijn, is het Europees Parlement een waar talenwalhalla, waar ze, als ze willen, altijd weer een nieuwe taal kunnen bijleren. Carine Dupire, een van de Vlaamse tolken, is nu Italiaans aan het leren, zegt ze enthousiast. “Met een paar Italiaanse tolken heb ik afgesproken dat we af en toe tijdens de lunch bij elkaar gaan zitten en dat zij dan Italiaans spreken tegen mij, en dat ik dan Frans spreek tegen hen.” Een Vlaamse die Frans spreekt tegen Italianen die Italiaans spreken tegen haar – dat kan alleen in Brussel, in het Europees Parlement. <

De plenaire vergaderingen van het Europees Parlement zijn, inclusief de vertaling in 24 verschillende talen, te volgen op www.europarl.europa.eu.

Wie vertaalt, loopt onvermijdelijk tegen de grenzen van de taal aan. In deze rubriek presenteert elke maand een vertaler zijn of haar weerbarstigste vertaalprobleem – en de uiteindelijke oplossing.

Yond Boeke en Patty Krone

Wat is het grootste vertaalprobleem dat u bent tegengekomen?

Eén vertaalprobleem is ons bijgebleven omdat het zo anders was dan andere. Umberto Eco's roman *Baudolino* opent met een tekst die de gelijknamige hoofdpersoon op jonge leeftijd heeft geschreven, en die hij jaren later, in 1204, overhandigt aan de historicus Nicetas Coniates. Baudolino had zijn betoog opgetekend op een perkament dat hij had schoongekrabd, maar waarop delen van het oorspronkelijke Latijn waren blijven staan. Het betrof een tekst in oud-Italiaans c.q. dialect en kreupel Latijn, geschreven door een jongen wiens taalvaardigheid te wensen overliet. Een voorbeeld: “*a yo face habeo facto il rubamento più grande de la mia vita cio è o preso da uno scrinio del vescovo Oto molti folii ...*”

Hoe hebt u het opgelost?

We hebben het hoofdstuk eerst inhoudelijk vertaald en hebben vervolgens leentjebuurtjes gespeeld bij Middelnederlandse woordenboeken en allerlei oud-Nederlandse teksten. Uiteindelijk zijn we zo tot een ‘vertaling’ gekomen die bij de gemiddelde lezer authentiek overkomt. Om ons daarvan te vergewissen hebben we het eindresultaat vóór publicatie ter controle voorgelegd aan hoogleraar historische Nederlandse letterkunde Herman Pleij. Opvallend is dat de Nederlandse tekst ouder aanvoelt dan het origineel, omdat het Nederlands in de loop der eeuwen nu eenmaal sterker is veranderd dan het Italiaans.

En zo begint Baudolino zijn verhaal nu dus met: “*ic heb ged habeo facto de groetste roof van minen leven dat wil seggen ic heb uut een scrijne van de bischop Otto vele foliae ghenomen ...*”

Yond Boeke (1956) en Patty Krone (1947) studeerden Italiaanse taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Sinds 1984 vormen zij een vertaalduo. Ze vertaalden werken van onder anderen Giordano Bruno, Alessandro Manzoni, Giovanni Verga, Giuseppe Tomasi di Lampedusa, Umberto Eco en Andrea Bajani. Ze zijn tevens docent aan de Vertalers- en Vertalersvakschool in Amsterdam.

Op de sociëteit

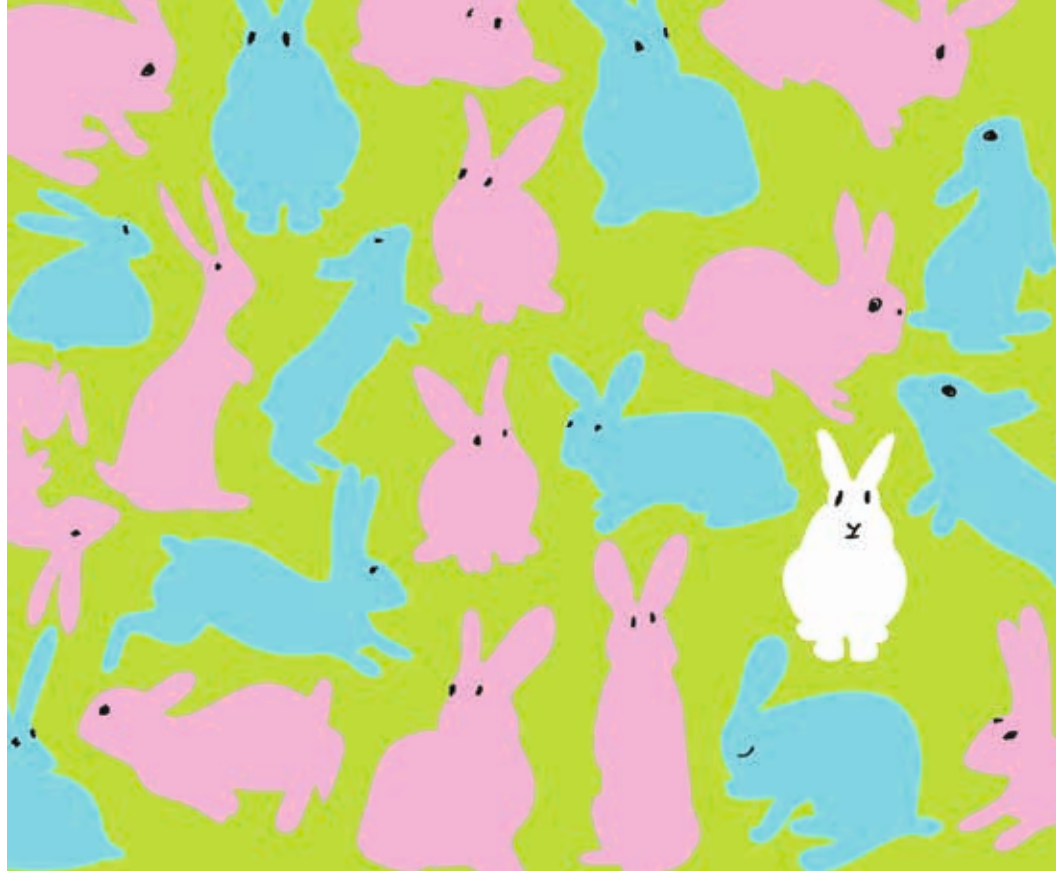
Hé, lul!
- Lul!
- Bier!?

- Lul! Dat vraag je niet! Bier bied je niet aan! Bier overhandig je niet! Lul! Bier smijt je iemand in het gezicht! Kijk! Zo! (klets)
- O! Lekker! Hier! (klets)
- Precies! Zo!
- Ho! Lul!
- Wat?!
- Je lege glas! Lul! Op de bar!
- Lul! Nou én?!
- Lul! Niet op de bar!
- Oké! Lul! Maar!?
- Lul! Kapotslaan! (brekend glas)
- Zo goed!?
- Goed! Lul! Zeggen wij niet!
- Oké! Lul! Wat dan?!
- Koning! Baas! Goud! Lul!
- Goud! Baas! Koning!
- Correct! Lul! Hier! Bier! (klets)
- Baas! (brekend glas)
- Lul! Correct! (brekend glas)
- Lul! Glas! Overal glas!
- Lul! Opletten! Hé, wijf! Teef! Gleufdier!
- Wát! Kaaslul!
- Glas! Opruimen!
- Opruimen!? Ópruimen!? Homo! Micropik! Hier! Vergrootglas! Kun je rukken!
- Hahaha! Goud! Goor wijf! Grote bek! Geil! Hier! Bier! (klets)
- Lul! Koning! (brekend glas)
- Correct!
- Barlul! Bier! Iedereen! (klets, klets, klets, klets, klets, klets, klets, etc.)
- Hé! Lul!
- Wát!?
- Gave avond!
- Correct! Retegaaf!

JAN KUITENBROUWER

Een vrouw is ‘zij’, een man ‘hij’, maar hoe verwijst je naar iemand die zich man noch vrouw voelt? Of man én vrouw? Onlangs kwam na een verkiezing *hen* uit de bus. Gaat dat het halen?

JAN ERIK GREZEL

Hij noch zij – maar wat dan wel?

Sekseneutraliteit in het Nederlands

Blijft u ergens haken als u het volgende leest? ‘Een dierenarts is veel meer dan een dokter voor zieke katten, koeien of kippen. Hij is ook hoeder van de volksgezondheid en het dierenwelzijn.’ Staat er een taalfout in deze zinnen? Nee, en toch schuurt er iets. Is dat *hij* wel op z’n plaats? Negentig procent van de jongere dierenartsen is vrouw. Ander voorbeeld: ‘Een puber is slaaf van zijn hormonen.’ Waarom het bezittelijk voornaamwoord *zijn*? De uitspraak geldt toch ook voor meisjes?

In het Nederlands is er geen voornaamwoord voor de derde persoon enkelvoud dat de sekse in het midden laat. Het is *hij* of *zij*, *hem* of *haar*, meer smaken hebben we niet. Wil je het geslacht niet benoemen, dan zou je *die* kunnen gebruiken. Maar dat past lang niet altijd. En een sekseneutraal bezittelijk voornaamwoord in plaats van *zijn* of *haar* hebben we al helemaal niet.

Onzichtbaar

Is dat een probleem? Ja, vindt Transgender Netwerk Nederland (TNN). Dat behartigt de belangen van “transgender personen”. Onder die paraplu-terminen vallen onder anderen mensen voor wie de strikte

scheiding tussen ‘man’ en ‘vrouw’ niet opgaat, zogenoemde “non-binair transgender personen” (zie voor de termen het kader hiernaast). Juist voor die groep wil het TNN een nieuw voornaamwoord. “Wij zijn onzichtbaar in de taal en daardoor ook in de samenleving”, zegt CB (zonder puntjes) Berghouwer, bestuurslid van het TNN en zelf ‘non-binair’. “Als er geen woorden zijn om mensen zoals ik mee te benoemen en aan te spreken, dan kunnen wij geen uitdrukking geven aan wie we zijn en bestaan we in onze eigenheid niet voor anderen.” Daarom pleit het TNN voor de invoering van een nieuw voornaamwoord. Kortgeleden hield de organisatie onder de achterban een verkiezing voor zo’n voornaamwoord. Het al bestaande *hen* kwam uit de bus als het woord dat *hij/hem* en *zij/haar* waar nodig zou kunnen vervangen.

Er zijn meer aanduidingen die volgens Berghouwer onvrede oproepen. “Door het ontbreken van sekseneutrale woorden word ik óf met *meneer* of met *mevrouw* aangesproken. Dat *mevrouw* hangt me de keel uit. Doe dan maar *meneer*, voor het evenwicht.” Berghouwer, die bewust de initialen CB gebruikt als voornaam, wordt dagelijks geconfronteerd met aanspreekvormen en verwijzingen die

Illustratie: Matthijs Sluiter

wringen. “Bij mijn werk als programmamaker word ik in brieven in eerste instantie benaderd met ‘Geachte heer/mevrouw’. Na een telefoongesprek wordt het op basis van mijn stemgeluid de volgende keer ‘Geachte mevrouw’. Dan voel ik me in een hokje gestopt waarin ik niet thuis hoor. Ik heb dat lange tijd zo gelaten. Tegenwoordig stel ik het wel aan de orde. Je gaat dan opeens praten over hoe je met elkaar communiceert. Dat raakt mij persoonlijk: ik word als het ware ‘uit de kast getrokken.’”

Knoop

“Ik snap heel goed dat het voor gesprekspartners lastig is. Maar ik merk ook dat het voor heel veel mensen geen kwestie is. Zelfs vrienden verwijzen weleens naar mij met *hij* of *zij*. Dan ben ik mild, hoor, want ik begrijp dat ze hun toevlucht moeten zoeken tot iets wat er eigenlijk nog niet is.”

Hoe lost Berghouwer, sprekend over een transgender persoon, dat probleem zelf op? “Ik gebruik de voornaam, en anders het voorgestelde *hen* of gewoon *die*.” De mediawijzer van het TNN geeft voorbeelden van het gebruik van *hen* als sekseneutraal voornaamwoord: ‘Sacha stapt op de fiets. Hen rijdt naar de stad, waar Mila hen opwacht.’ Het eerste *hen* vervangt *hij* of *zij*, het tweede *hen* staat in de plaats van *hem* of *haar*.

Is *hen* wel zo’n gelukkige keus? We hebben dat woordje immers al voor de derde persoon meervoud, als het geen onderwerp is. Berghouwer: “Vanuit het grote publiek – ‘cispersonen’ – kwamen bezwaren. Bijvoorbeeld dat *hen* ook al bestaat als zelfstandig naamwoord en dat we niet zo moeten zeuren. Als er taalkundigen zijn die een betere suggestie hebben – een voornaamwoord dat zowel in gesproken als geschreven taal goed ‘werkt’ – dan staan wij daarvoor open. In het verleden zijn er allerlei voorstellen gedaan.” Zo kwam Marc van

Hoe praat je over en tegen “transgender personen”?

De mediawijzer van Transgender Netwerk Nederland geeft richtlijnen voor het taalgebruik als het om transgenders gaat. Zeg bijvoorbeeld niet: ‘Hij heeft zich laten ombouwen’, maar liever: ‘Die persoon is in transitie geweest.’ Vermijd de voornaam die gebruikt werd vóór de transitie. Dus niet: ‘Kees heette vroeger Saskia.’ Zeg ook niet: ‘Peter is geboren als Heleen.’ Wat wél kan: ‘Hoera een meisje, dacht de familie toen hij werd geboren.’

Belangrijk is verder om niet *het* te gebruiken om *hij* of *zij* te vermijden, want “transgender personen zijn geen dingen”. Gebruik *hij*, *zij* of *hen*.

Oostendorp vier jaar geleden op de site *Neder-L* met *vi*. Als foneticus gaf hij deze onderbouwing: “De woorden *hij* en *zij* beginnen allebei met een stemhebbende wrijfklank, dus moet het neutrale woord dat ook doen. De *g* is al vergeven en dus blijft alleen de *v* over.” Voor het lijdend voorwerp stelde hij

“Ik gebruik de voornaam, en anders het voorgestelde *hen* of gewoon *die*.”

her voor (tussen *hem* en *haar* in) en voor het bezittelijk voornaamwoord zou het *zaar* kunnen worden. Berghouwer: “Geen van de suggesties is breed opgepakt. Dat hopen wij met *hen* nu wel te bereiken. We gebruiken *hen/hun* in onze eigen communicatie en gaan er de boer mee op.”

“We zijn tot die verkiezing overgegaan omdat er iets móést gebeuren. *Hen/hun* kreeg de meeste stemmen. Op de keuze valt wat af te dingen, maar we wilden de knoop doorhakken.”

Zweden

Is het wel mogelijk om zo’n taalverandering op een kunstmatige manier in te zetten? Het TNN put hoop uit de ontwikkelingen in Engeland en Zweden. In het Engelse taalgebied worden *they*, *them* en *their* steeds vaker gebruikt als sekseneutraal voornaamwoord, zoals in ‘Someone forgot their bag.’ Berghouwer: “Het Engels heeft meer sekseneutrale woorden dan het Nederlands. Denk aan *cousin* (‘neef/nicht’) en *sibling* (‘broer/zus’).”

In Zweden is enige jaren geleden het woordje *hen* ingevoerd als vervanging van *han* (‘hij’) en *hon* (‘zij’) – hetzelfde woord dus dat ook hier wordt voorgesteld. Het is nog niet duidelijk of dat in Zweden echt ingang vindt. Maar het leeft daar wel. Een Nederlandse vrouw die al vijftien jaar in Zweden woont en Zweedse les geeft, laat weten dat zij op haar kop krijgt van haar 18-jarige dochter als ze *hen* niet gebruikt waar het wel zou moeten. Zo ver is het in Nederland voorlopig nog niet. <

Transgender-termen

Transgender is volgens het Transgender Netwerk Nederland “een overkoepelende term voor mensen die zich niet eenduidig herkennen in het etiket dat zij bij de geboorte hebben meegekregen.” Een gedeelte van die personen voelt zich wel volledig man of vrouw. Voor hen is de introductie van een sekseneutraal voornaamwoord niet nodig. Voor wie zich man noch vrouw of man én vrouw voelt, juist wel.

Volgens het TNN is zo’n twee procent van de bevolking ‘transgender’. Enkele termen uit de TNN-mediawijzer:

genderidentiteit	de diepgevoelde persoonlijke overtuiging te behoren tot een bepaald geslacht of daarvan af te wijken; genderidentiteit kan zijn: man of vrouw, man én vrouw, man noch vrouw
cisgender	iemand wiens genderidentiteit overeenkomt met het geslachtslabel dat bij de geboorte is toegekend
non-binair transgender	een persoon die zich noch als man noch als vrouw identificeert
crossdresser of travestiet	een persoon die zich (deels) kleedt als iemand van het andere geslacht
transitie	een verandering van genderrol, al dan niet door een medische behandeling

Flitsen

Toen we een school voor mijn kinderen gingen uitkiezen, wilde ik ze op een montessorischool doen, puur en alleen omdat mijn eigen basisschool een montessorischool was. Daar had ik goede herinneringen aan, dus zij moesten precies hetzelfde doen. Zo zit de mens in elkaar.

Maar uiteindelijk voelden we meer liefde voor de school om de hoek, waar klassikaal onderwijs gegeven wordt.

Sindsdien wen ik aan het onderwijs op een klassikale school. En: aan het onderwijs op een moderne school. Want er is nogal veel veranderd.

Zo doen de kinderen aan flitsen. De juf laat woorden voorbijkomen op het digibord, en de kinderen lezen ze en roepen allemaal tegelijk wat er staat. “Raap! Pak! Zoek! Zwaan! Zwem!”, schreeuwt de klas in koor. De woorden flitsen steeds sneller voorbij, om te leren om snel te lezen.

Dat snelle lezen doen ze ook individueel; ik help weleens met die oefeningen. Ik moet dan op de gang een kind een kort verhaaltje laten lezen, en dan zit ik er met een timer bij. Ik moet noteren hoe snel ze het verhaal hebben gelezen. De kinderen, heb ik gemerkt, vinden het heel belangrijk om hun record van de vorige leessessie te verbreken. En ik, merk ik, vind het best lastig om van lezen een soort wedstrijd te maken.

Is lezen niet een fijne, rustige activiteit? Moet je dat niet een beetje (vreselijk-woord-alarm!) mindful doen?

En toch begrijp ik het wel. Lezen is belangrijk, en met enig tempo lezen is ook belangrijk. Zelf heb ik dat nooit geleerd, en ik weet niet of het daaraan ligt of aan mezelf, maar ik lees best langzaam. (Overigens ken ik veel generatiegenoten die wel gewoon snel lezen, en die hebben ook nooit geflitst.)

Maar toch: die tijden noteren op een blaadje, dat staat me soms tegen. Alsof het wat uitmaakt dat je een verhaaltje gisteren in 30 seconden las, en vandaag in 28. Bovendien zie ik ook kinderen die gewoon langzamer lezen, en daar nogal mee geconfronteerd worden. Dat lijkt me frustrerend. Maar goed. Sommige dingen in het leven zijn frustrerend. Moderne ouders hebben de neiging om dat feit zo lang mogelijk verborgen te willen houden voor hun kinderen.

Mijn zoon vindt trouwens niets leuker dan flitsen. Als een gek schreeuwt hij mee met de rest van de klas. En als hij er genoeg van heeft, gaat hij even zijn eigen ding doen. Laatst mochten de ouders een ochtend bij de les zitten. De flitswoorden kwamen op het bord: *raap, pak, zoek, zwaan, zwem*.

“Paar! Kap! Keoz! Naawz! Mewz!”, hoorde ik hem uitbundig roepen. Zo maakte hij het flitsen nog wat flitsender.

AAF BRANDT CORSTIUS

Papier en digitaal samen

Vanaf 1 januari 2017 zal Onze Taal een extra service bieden. Alle leden kunnen *Onze Taal* dan voortaan ook digitaal lezen, op computer, tablet en smartphone. In december ontvangt u hier nog nader bericht over.

Het tarief voor het lidmaatschap zal met ingang van 2017 € 39,50 per jaar bedragen. Daarvoor ontvangt u dan tien keer per jaar het tijdschrift *Onze Taal*, in papieren én dus in digitale vorm.

Belangrijk: e-mailadres

Om u als lid toegang te kunnen geven tot de digitale versie van het tijdschrift hebben wij uw e-mailadres nodig. Mocht dat van u nog niet bij ons bekend zijn, wilt u het dan doorgeven via www.onzetaal.nl/mail? Ook als u geabonneerd bent op onze digitale nieuwsbrieven *Taalpost* of *Woordpost*, is het nodig dat we uw e-mailadres ontvangen; die nieuwsbriefabonnementen staan namelijk niet op naam.

Studenten half geld

Ook nieuw is dat er een speciaal goedkoop tarief is voor studenten en scholieren; zij kunnen voortaan lid worden voor half geld: € 19,75 (i.p.v. € 39,50). Zie: www.onzetaalwebwinkel.nl/student.

Trouwe leden

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloond? Ja, vinden wij.

Daarom verloot Onze Taal elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van Onze Taal, loot mee. Deze maand vielen in de prijzen: T. Brouns, Th.P.A. Bus, J.M.J. Chorus, J.H.G. Goebbels, M.A. Hemmes, P.J. Henneveld, J. Persoon, J.P. van de Sande, A.A. Stolk en F. Verhoeven.

OPROEP: Mijn vader zei altijd

JAAP TOORENAAR

In 2015 stelde ik in samenwerking met Onze Taal de bloemlezing *Mijn moeder zei altijd* samen, met familiespreuken als “De eerste honderd jaar, die zijn het lastigst” en “Volg je hart, dat klopt altijd.” Ik werk nu aan een opvolger, *Mijn vader zei altijd*. Kent u mooie uitspraken van vaders, of van andere familieleden, bekenden of collega’s? Mail ze – eventueel met een toelichting – naar ouders@onzetaal.nl. Dank!

Op tv, op straat,
online – overal
hoor en lees je
weer net iets
andere talen en
taaltjes. Guus
Middag staat
er maandelijks
bij stil.

Henric van Veldeke

Bij een watermolen in het Belgische dorpje Spalbeek, in de provincie Limburg, vinden we een gedenksteen met deze tekst: “Aan Hendrik van Veldeke Vader der Nederlandsche dichters Geboren te Veldeke XIIe eeuw”. Hier ergens, in de buurt van Veldeke, moet Henric van Veldeke geboren zijn, rond 1150 vermoedelijk. Tussen 1184 en 1205 moet hij overleden zijn. Waar kreeg hij zijn opleiding? Niet bekend. Waar woonde hij zoal? We denken dat hij van hof naar hof trok. Hij behoorde tot de eerste generatie minnezangers, die de in Zuid-Frankrijk ontstane hoofse minnepoëzie in het Maas- en Rijnland introduceerde. Het is mogelijk dat hij die eerst in zijn Limburgse dialect schreef, maar dat weten we niet zeker. De gedichten zijn alleen overgeleverd in Middelhoogduitse versies van latere datum.

Het is daarom moeilijk te spreken van de taal van Henric van Veldeke. Welke taal? En tot welke letterkunde behoort die taal? De Vlamingen zien hem graag als

een grote Vlaamse dichter. De Duitsers beschouwen Heinrich von Veldeke als een van hun Minnesänger. Voor de Nederlanders is het wat lastiger. Maar die beginnen hun literatuurgeschiedenissen ook maar gewoon met de man uit Veldeke.

Lente

Waarover gaan Van Veldekes 33 bewaard gebleven minnedichten? Het is nu gemakkelijk na te lezen in de hertaling van Elvis Peeters. Ze gaan vooral over de natuur: de vreugde om de teruggekeerde lente, zingende vogels, groen gras met bloemen, een schaduwrijke boom. “Ez sint guotiu niuwe maere, / daz die vogel offenbaere / singent, dâ man bluomen siht.” Het is goed nieuws dat de vogels luidkeels zingen waar men bloemen ziet. Peeters, met de nodige vrijheden, want hij moet recht doen aan het ingewikkelde rijmschema met maar twee rijmklanken: “Het zijn goede nieuwe tijden / nu de vogels vreugd verspreiden, / zingend, waar men bloemen ziet.”

De natuur is vaak de opmaat voor een lied over de liefde. Over hoe “schoon” en “goed” de geliefde is, maar ook: hoe moeilijk te bereiken. De zanger wordt op een ingewikkelde manier heen en weer geslingerd tussen hoop en vrees, zoals gebruikelijk in de hoofse minnepoëzie. Maar tegelijk varieert hij ook op dat genre. In een van zijn liederen zegt hij dat hij veel voor zijn geliefde zou willen doen, maar hij wil niet voor haar sterven: “wan ez got nie gebôt, / daz dehein man gerne solte sterben”, “daar toch God nooit gebod / dat een man graag zou sterven”. Uit het nawoord van mediëvist Frank Willaert maak ik op dat Van Veldeke hiermee vooral de spot drijft met zijn collega’s die hoogdravend verklaren dat ze wel willen sterven wanneer de dame hun smeekbeden niet verhoort.

Nick Cave

Elvis Peeters wil in zijn voorwoord Van Veldeke graag onderbrengen in de traditie van dichterszangers als Stromae, Nick Cave, Raymond van het Groenewoud en Spinvis. Maar daarvoor lijkt hij mij toch te bedaard en te braaf, ook al probeert Peeters hem soms wel wat stoerder te maken dan hij is. Als Van Veldeke zijn dame een oneerbaar voorstel heeft gedaan (“ich bat sî (...) daz sî mich müese al umbevân”, ik vroeg haar of ze mij geheel wou omarmen), dan maakt Peeters daarvan: “ik probeerde haar te bepraten: / kom, neuk mij dan, rechttoe rechtaan.” Maar zo uitgesproken is Peeters niet vaak. Hij zit niet alleen gevangen in strakke rijmschema’s, hij gaat ook mee met het ingewikkelde hoofse geredeneer van Van Veldeke (“want”, “toch”, “maar”, “niettemin”, “daar”, “nochtans”, “echter”). En hij blijft mij iets te vaak steken in omslachtige formuleringen: “Ik zal nog verderven / door mijn eigen schuld / indien ze niet wil verzaken / aan mijn berouw.” Wat zou dat betekenen?

Een indruk daarvan krijgen we bijvoorbeeld uit de frisse, vrije en vlotte hertaling van Joris Iven uit 2010: “Ik zal aan mijn tirade / ten onder gaan en sterven, / tenzij zij mij gaat prijzen / om al mijn goede streven” (Hendrik van Veldeke, *Minneliederer*, uitgeverij Demer). Of uit de erg heldere prozavertaling die Frank Willaert al in 1994 leverde bij de 24 minneliederer van Van Veldeke waarmee Gerrit Komrij zijn bloemlezing uit de poëzie van de twaalfde tot en met de zestiende eeuw opende: “Ik zal door mijn schuld omkomen, tenzij zij ertoe wil overgaan van mij een andere schadeloosstelling dan de dood aan te nemen.” ◀

Henric van Veldeke: *Ik bid de liefde. 33 minnedichten*. Hertaald door Elvis Peeters. Podium/Vrijdag, 96 blz., € 17,50.

In: Codex Manesse (14de eeuw)

Henric van Veldeke (ca. 1150-1184).

Begin september werd in Amsterdam het 'Metaphor Festival' gehouden. Het ging over vragen als: Welke rol spelen metaforen in de politiek? Wat voor effect hebben ze op ons handelen? En welke metaforen bepalen de discussie?

ERIK VAN DER SPEK

De Poolse hond en de gouden stoel

Metaforen aan de macht in Amsterdam

Metaforen worden steeds belangrijker in het publieke debat. Jaap de Jong zette beeldspraak met stip op één in zijn debattips voor de Algemene Beschouwingen (*Onze Taal* september): “De prins onder de stijlmiddelen is de goedgeplaatste beeldspraak.” Op sommige terreinen bepaalt beeldspraak zelfs het debat, bijvoorbeeld over vluchtelingen en asielzoekers. Denk daarbij niet alleen aan de ‘tsunami’ van Geert Wilders, maar ook bijvoorbeeld aan het ‘waterbedeffect’: als je op één plaats drukt (bijvoorbeeld door de Griekenlandroute te blokkeren), komt het waterbed op een andere plaats omhoog (bijvoorbeeld in Italië).

Ook in de academische wereld is de belangstelling voor metaforen in de afgelopen decennia sterk toegenomen. Wie begin september in Amsterdam was, kon Taiwanese, Russische en Noorse bezoekers door de stad zien lopen met vrolijke blauw-gele tassen met daarop het logo van het ‘Metaphor Festival’. Zo’n honderd onderzoekers en studenten kwamen drie dagen bij elkaar om de laatste inzichten op het gebied van metaforenonderzoek uit te wisselen. De onderwerpen liepen uiteen van metaforen in Chine-

se bieradvertenties tot conceptuele metaforen in dansvoorstellingen.

Gastheer van het festival was het Metaphor Lab, een samenwerkingsverband tussen de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit, onder leiding van professor Gerard Steen. “Dit is het eerste jaar dat het Metaphor Festival in Amsterdam wordt gehouden”, vertelt hij. “Het leuke is dat veel deelnemers PhD- of zelfs masterstudenten zijn; het is dus heel laagdrempelig. We zien ook steeds meer deelnemers uit andere landen, bijvoorbeeld uit Oost-Europa, Rusland en Turkije.”

Varkens

Tijdens het festival blijkt dat niet alleen wij gewend zijn aan stevige taal in ons parlement. De Poolse Ewa Gierón-Czepczor liet in haar presentatie ‘Dieren en boerderijleven als bronnen voor metaforen in de Poolse politieke verslaggeving’ zien hoe politici en journalisten elkaar uitmaken voor hond, varken, insect en mest – om maar een paar voorbeelden te noemen: “Ze is Kaczyński’s hond. [Kaczyński is oud-premier van Polen – EvdS] Hij laat haar van de ketting en ze gromt, blaft en bijt. Dan zegt de presi-

dent 'zit' en 'in je mand'. En zij laat haar oren hangen en gehoorzaamt zijn bevelen.”

De Poolse honden en varkens zijn voorbeelden van de conceptuele metafoer 'Politici zijn beesten.' Het begrip 'conceptuele metafoer' is afkomstig uit het boek *Metaphors We Live By* (1980) van Lakoff en Johnson (in het Nederlands vertaald als *Leven in metaforen*). Lakoff en Johnson beweren, simpel gezegd, dat metaforen geen toevallige verfraaiingen van onze taal zijn, maar dat we voor een groot deel denken in metaforen. Conceptuele metaforen, zoals 'Argumentatie is oorlog' of 'Ons lichaam is een machine', bepalen niet alleen hoe we spreken over argumentatie of ons lichaam, maar ook hoe we erover denken. Deze theorie, de Conceptual Metaphor Theory (CMT) heeft een enorme invloed gehad op het onderzoek naar metaforen.

Grachtengordel elite

De Conceptual Metaphor Theory is in de laatste vijftien jaar aangevuld met verschillende andere stromingen. Tegenwoordig kunnen grote tekstbestanden geautomatiseerd worden doorzocht; dat biedt veel mogelijkheden voor metaforenonderzoek binnen de zogeheten corpuslinguïstiek. Daarbij doen de onderzoekers minder uitspraken over de psychologische verwerking van metaforen, maar proberen ze de talige patronen achter metaforen in kaart te brengen. Een andere ontwikkeling is het onderzoek naar 'deliberate metaphors' van Steen zelf. Het gaat dan om metaforen die bewust geproduceerd worden met als doel een lezer of luisteraar op een andere manier naar een verschijnsel te laten kijken. Een recent voorbeeld is de uitspraak van Donald Trump junior, die het vluchtelingenprobleem terugbracht tot een bakje met 'Skittles', een soort M&M's (zie de afbeelding).

De politiek is de arena waar de metaforen het meest zichtbaar zijn. En dat gebeurt in verschillende landen vaak op dezelfde manier, zoals bij metaforen over vluchtelingen. Overal worden asielazoekers vergeleken met overstromingen. Maar er zijn ook verschillen. Wat bij ons de 'grachtengordel elite' heet (die de instroom van vluchtelingen mogelijk maakt), wordt in Noorwegen aangeduid met 'de tirannen van de goede bedoelingen'. Een populaire metafoer in Noorwegen is verder de 'gouden stoel', in zinnen als 'We gaan geen vluchtelingen rondragen in een gouden stoel.' De gouden

Donald Trump junior brengt het vluchtelingenprobleem terug tot een bakje snoepjes.

Metaphor Magnet: een metaforenmachine

De ontwikkeling van computersystemen en big data maakt het niet alleen mogelijk om metaforen automatisch te herkennen in teksten, maar ook om ze automatisch te maken. Tony Veale van de Creative Language System Group heeft hiervoor samen met collega's de 'Metaphor Magnet' ontwikkeld. Met dit systeem kun je je eigen metaforen maken, uitbreiden en erop variëren. Vul 'Voetbal is oorlog' in en de Metaphor Magnet maakt tientallen variaties met behulp van zogenoemde 'wordclouds' ('woordenwolven'). Dat levert varianten op als 'Voetbal is een monster' en 'Voetbal is een demon.' Het systeem stuurt zijn eigen metaforen de wereld in via Twitter, en wetenschappers gebruiken die om inzicht te krijgen in de manier waarop mensen metaforen maken.

stoel werd oorspronkelijk gebruikt om een winnaar bij het skiën door het dorp te dragen.

Een van de belangrijkste vragen tijdens het congres was: in hoeverre beïnvloeden deze metaforen ons denken en handelen? We nemen aan dat de denigrerende metaforen van Wilders ertoe leiden dat mensen negatiever denken over de islam. Maar dat is lastig te bewijzen. Amber Boeynaems (Vrije Universiteit Amsterdam) boog zich over 71 studies naar politieke metaforen en concludeerde dat zo'n effect heel moeilijk aan te tonen is.

Clean language

Metaforen kunnen een tekst aantrekkelijker maken en een debat verrijken, maar ze kunnen een discussie ook simplificeren. Onderzoekers, onder andere binnen de argumentatietheorie, kijken daarom ook hoe mensen zich tegen metaforen kunnen wapenen. Hiervoor is recent een onderzoeksprogramma van start gegaan onder de titel 'Resistance to metaphor'. Daarbij gaat het om de vraag welke middelen deelnemers aan een debat hebben om zich te verzetten tegen een metafoer als 'een tsunami van asielazoekers' of 'de oorlog tegen kanker'. Je kunt zo'n metafoer ontleden of de feitelijke onjuistheid ervan aantonen, maar je kunt ook een andere metafoer gebruiken, zoals de Stichting Vluchteling doet op haar website: "Die 'tsunami van asielazoekers' is niets meer dan een lichte branding in onze veilige haven."

Sommige onderzoekers gaan nog verder. Tijdens het congres sprak psycholoog James Langley van de 'Clean Language'-beweging. Dat is een stroming binnen de psychologie waarbij therapeuten zich volledig onthouden van beeldspraak. Dat geeft een patiënt de gelegenheid zijn eigen metaforen te ontwikkelen, die veel informatie kunnen geven over zijn ziektebeeld. Als een therapeut zelf metaforen zou gebruiken, is de kans groot dat de patiënt die overneemt. Dus als een patiënt klaagt over 'een zware last' die ze moet dragen, moet de therapeut niet zeggen dat ze die last best even mag neerzetten – het is aan haar om met een oplossing te komen. Soms gaat het beter zonder metaforen. <

Taalpuzzel

SAMENSTELLING: RUTGER KIEZEBRINK

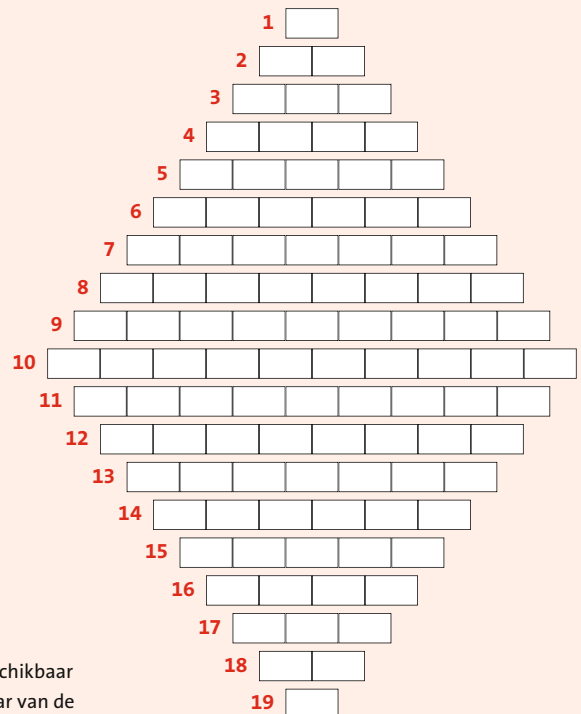
Deze maand weer een 'ruitpuzzel'. Vul per omschrijving één woord in. Bij elk woord in de bovenste helft van de puzzel gebruikt u dezelfde letters als in het woord erboven, plus één extra; de volgorde mag veranderen. In de onderste helft verdwijnt er juist per woord een letter.

Wilt u kans maken op de maandprijs, stuur dan voor 16 november de negentien woorden per e-mail naar puzzel@onzetaal.nl of per post naar Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag (o.v.v. 'Taalpuzzel').

1. de helft van M (Romeins);
 2. vrouwelijke ds.;
 3. drager van erfelijke informatie;
 4. Portugese titel;
 5. tegengestelde van de kathode;
 6. imi-

De winnaar ontvangt het spel WordZoeker, beschikbaar gesteld door spellenfabrikant Goliath. De winnaar van de puzzel uit het septembernummer is Frans Busch uit Den Burg. De oplossing was: *Prinsjesdag* (controlewoord: *grapje*).

Koortsplank

Raymond, mijn collega-jeugdvoetbaltrainer, wilde mij iets vertellen over Marcus, een leuk voetballertje uit mijn team. Marcus had misschien wel meer in zijn mars dan wij dachten. Het kwam er alleen nog niet helemaal uit. Zoiets wilde hij zeggen. Maar Raymond, die wel Engels, maar niet goed Nederlands spreekt, kon niet op het juiste woord komen. “Marcus is, Marcus heeft”, hoe zeggen die Nederlanders dat nou, “hij heeft, hij is ... [spreker maakt zoekende bewegingen – en gooit er dan maar iets uit] ... koortsplank.”

Ik vond het meteen een mooi woord voor de gemoedsgesteldheid die wij beter kennen onder de naam *plankenkoorts*. “Zenuwachtige toestand van een toneelspeler vóór (en gedurende) zijn optreden”, aldus Van Dale. En meer in het algemeen: “vergelijkbare toestand bij iemand die optreden moet in het openbaar”. Dus bijvoorbeeld als je Marcus heet, tien jaar oud bent en onzeker, en als voetballer moet optreden op een openbaar voetbalveld.

Volgens Van Dale zou *plankenkoorts* een vertaling zijn van het Duitse *Bühnenfieber*. Dat klinkt wel logisch, maar dat woord kennen mijn Duitse zeggelieden helemaal niet – en de Duitse grote Van Dale (*Der Grosse Duden*) en het grote Duitse etymologische woordenboek (van Kluge) ook niet. Wel *Lampenfieber*. De Engelsen en Amerikanen kennen het als *stage fright*.

Het woord *koortsplank* is in het Nederlands bij mijn weten maar één keer eerder gebruikt. Via Google vond ik de website van striptekenaar Peter Pontiac (1951-2015). Op 20 september 2011 schreef hij over iemand die bij een optreden in een kerk zijn podiumvrees overwon: hij beklom “tot mijn verrassing de koortsplanken van de kerk om daar (...) een zeemansballade ten beste te geven”. Iemand die lijdt aan plankenkoorts weet dat een podium is gemaakt van koortsplanken.

Iemand die Marcus ziet spelen, ziet een soms wat verkrampt voetballertje. Beetje afwachtend, beetje angstig, beetje stijf – zo stijf als een koortsplankje.

GUUS MIDDAG

Foto: Matmix/123RF

De Craemer

Eeuwige liefde

“Who possesses language? Who has such power? Language is a powerful weapon but it is also a powerful balm of sympathy and love.” Drie zinnen die ik zomaar op Twitter las, maar die mij niet meer loslieten, omdat ze in minder dan 140 tekens de essentie van taal wisten uit te drukken. Ze bleken dan ook nog eens te gaan over taal in haar meest verfijnde vorm, want ze kwamen uit een recensie van een dichtbundel van de Iraans-Amerikaanse Solmaz Sharif.

Die Twitter-zinnen bieden twee vragen, en één mededeling. Wie bezit taal? Zodra je voor een breed publiek over taal schrijft, ken je het antwoord maar al te goed: níemand bezit haar, maar zovelen denken van wel. Ze worden kwaad wanneer je regels ter discussie stelt; ze schelden je uit wanneer je fouten relateert, of voorspellen het einde van ónze standaardtaal wanneer je zegt dat je taal niet aan de leiband kan laten lopen. Taal is van iedereen en daardoor van niemand. Hoe harder je je vuist balt om haar te grijpen, hoe sneller haar woorden als zandkorrels tussen je vingers glijden.

En dan die derde Twitter-zin: taal is een krachtig wapen maar ook een krachtige balsem van sympathie en liefde. Met woorden kun je eerbaar strijden, maar ook met de scherpte van een versgeslepen mes anderen verwonden. Ik heb beide gedaan, en ervaren dat wie met woorden verwondt, daar ook zelf littekens aan overhoudt. Maar ik heb ook gebalsemd, en het is nog steeds precies die oerkracht van taal die de allermooiste is. Het is waarom liefdespoëzie de eeuwen overleeft. Het is waarom het moment waarop je iemand toefluistert ‘Ik zie je graag’ en de ander antwoordt ‘Ik jou ook’, zich dieper in de kelder van je geheugen nestelt dan die allereerste omhelzing of kus.

De dag waarop ik deze column schrijf, melden alle Vlaamse kranten dat acteur Michel Van Dousselaere lijdt aan progressieve afasie. Hij verliest zijn taal. Het is het ergste wat hem als acteur kan overkomen. *Taal zonder mij* is de titel van een boek van Kristien Hemmerechts, maar ook een vrees die we allen – acteur of niet – hebben: dat de taal ons verlaat. Dat ze ons alleen nog verwondt en niet langer balsemt. Maakt onze grote angst om ooit door haar de rug toegekeerd te worden van taal niet de enige echte eeuwige liefde?

ANN DE CRAEMER

Dichters zijn als de dood voor clichés, voor gemeenplaatsen. Om die te omzeilen gebruiken ze stijlfiguren, of zoals dichter Ingmar Heytze ze ook wel noemt: 'dichtplaatsen'. In deze rubriek gaat hij er maandelijks naar op zoek.

De opsommende wijs

Opsommingen zijn een onderschat stijl-middel. Ze hebben de reputatie saai en formeel te zijn, de poëzie onwaardig. Toch is het niet moeilijk om een uitstekende bloemlezing samen te stellen met gedichten die geheel of gedeeltelijk bestaan uit opsommingen. Poëzie is, onder vele andere dingen, ook retorica, en die is van nature gebaat bij ordening en herhaling. Dan is de opsomming nooit ver weg.

Wanneer ik scholieren probeer uit te leggen hoe poëzie werkt, gebruik ik vaak het voorbeeld dat Cees van der Pluijm geeft in de Teleacursus *Schrijven van gedichten en verhalen* uit 1993. Het

is een boodschappenlijstje: "halfje wit / kwart liter karnemelk / potje tuinbonen / gids". Overigens moet ik steeds vaker uitleggen dat met het laatste woord een televisiegids wordt bedoeld, en in een enkel geval wat een televisiegids is, maar dat terzijde.

Deze opsomming van boodschappen is, zoals Van der Pluijm opmerkt, (nog) geen gedicht, omdat er staat wat er staat, meer niet. Zet er als titel 'Vrijgezel' boven en je hebt opeens een inkijkje in een bepaald soort leven. Het mag nog geen Nijhoff zijn, maar het heeft al heel wat meer met een gedicht te maken dan een

écht boodschappenlijstje.

Het is dus niet de opsomming zelf die het gedicht in de weg zit, het is wat er wordt opgesomd, en onder welk mom. Als dat deugt, deugt het gedicht ook. Tjitske Jansen laat in de bundel *Koerikoeloem* – één lange, ijzersterke, diep ontroerende opsomming – elke strofe beginnen met: "Er was". Eerste regel: "Er was iemand die zei: kijk, dit is nou tufsteen."

Ik houd hartstochtelijk van opsommingen in gedichten. Ze kunnen de suggestie van ordening scheppen, terwijl de microkosmos van het gedicht met elk nieuw onderdeel mysterieuzer wordt. Frank Koenegracht laat dat

zien in een van mijn favoriete gedichten:

VERENIGINGEN WAAR IK
LID VAN BEN

De vereniging: Daar komt
een hond op ons af.

De vereniging: Naalden die
stil hangen boven de
reeds draaiende plaat.

De vereniging: De kat die
ergens vanaf viel.

De vereniging: De werkelijk-
heid die onder mij door-
gaat.

De vereniging: Ik woon in de
bocht van de weg. <

Gemiddelde
waardering:
9

GENOOTSCHAP
OnzeTaal
Taaladviesdienst

Kennis van het Nederlands opfrissen?

De ervaren taaladviseurs van Onze Taal verzorgen leerzame, praktijkgerichte taaltrainingen.

U kunt u nu inschrijven voor de eerstvolgende trainingen.

Met korting voor Onze Taal-leden!

Taaltrainingen:

- Opfrustraining taalregels
- Complete training spelling
- Training praktische grammatica en leestekens
- **NIEUW:** Zakelijk schrijven

Wist u dat we ook taaltrainingen op maat verzorgen bij organisaties? Voor meer informatie: www.onzetaal.nl/taaltrainingen.

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Granaten

“Je haar golft als een kudde geiten (...) Je tanden zijn als witte schapen (...)”.

De dichter van het bijbelboek Hooglied put zich uit in niet-alledaagse vergelijkingen om de schoonheid van zijn geliefde te beschrijven. Haar lach vergelijkt hij met een vrucht: “Als het rood van een granaatappel fonkelt je lach.” De vruchten van de granaatboom bieden met hun scharlakenrode schil en donkerrode, sappige vruchtvlees inderdaad een schitterende aanblik.

De herkomst van de fruitbenaming ligt in het Latijn. De Romeinen duiden de vrucht aan met *malum granatum*. *Malum* is het

ta, de van oorsprong Italiaanse benaming voor een halfgevroren dessert of tussengerecht op basis van suiker, water en verschillende smaakmakers. Anders dan bij ijs worden de ingrediënten niet geroerd, maar af en toe omgescheept, waardoor de typerende korrelige kristallen ontstaan.

Op zijn beurt heeft het woord *granaatappel* aan de wieg gestaan van weer andere nieuwvormingen. De halfedelsteen *granaat* heeft zijn naam te danken aan de rode kleur, die doet denken aan de vrucht. En ook noemen we een ontplofbaar projectiel een granaat, omdat het vulsel van dit wapentuig lijkt op de pitten in de granaatappel. In het maritieme woordenboek *Seeman* (1681) verklaart de Leidse schoolmeester Wigardus à Winschooten de naam dan ook als volgt: “naademaal deese Vrugt veel Korrelkens heeft, die ieder in haar huisjen sijn opgesloten, soo werden de Vuurwerken, die men *Granaaten* noemd, (om de gelijkheids wil) daar naa genaamd.”

Kanarie

Uit het Frans stamt het woord *grenadine*, de limonadesiroop die wordt gemaakt uit het sap van granaatappels: in het Frans had het Latijnse *granatum* de vorm *grenat* aangenomen. Ook de benaming *grenadier* heeft een Franse herkomst. Oorspronkelijk was dit een soldaat die geoefend was in het werpen van handgranaten. Grenadiers waren te herkennen aan de berenmuts die ze droegen in plaats van de gebruikelijke hoeden met rand; zo'n muts zorgde niet voor hinder bij het weggooien van de granaten. Toen handgranaten op het slagveld in onbruik raakten, nam *grenadier* de betekenis 'keursoldaat van de infanterie' aan. De naam leeft voort in het huidige legeronderdeel Garderegiment Grenadiers en Jagers.

In het Surinaams-Nederlands heeft *grenadier* een bijzondere

betekenis ontwikkeld, namelijk die van een bepaalde soort inheemse kanarie, die in Nederland bekendstaat onder de naam *cayenne-organist* (*Euphonia cayennensis*). De krijgshaftige benaming heeft te maken met het fraaie verenkleed van het mannetje: blauw, met aan weerszijden van de borst een goudgele vlek. Die borstvlekken deden denken aan de epauletten op het uniform van de grenadiers, en zo is het diertje aan zijn Surinaamse naam gekomen.

Schelden

De uitroep *duizend bommen en granaten!* brengen we vooral in verband met kapitein Haddock, de temperamentvolle zeebonk uit de *Kuifje*-stripverhalen van de Belg Hergé. Het is de Nederlandse vertaling van het door Hergé bedachte Franse *mille millions de mille sabords de tonnerre de Brest!* (letterlijk: 'duizend miljoen van duizend geschutspoorten van donder van Brest'). Haddock was in de jaren veertig echter niet de eerste die de Nederlandstalige verwensing in de mond nam. “Maar bij God, duizend bommen en granaten, ik wil niet dat zij u ter dood brengen”, staat een eeuw eerder, in 1842, te lezen in een vervolgverhaal in de *Java-sche Courant*. Al in 1892 omschreef het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* de uitroep als een “bastaardvloek”. Maar ook al was hij niet de initiator van de hartekreet, kapitein Haddock ging wel heel creatief met het bestaande materiaal om. Verspreid in de *Kuifje*-albums vinden we varianten als “duizend atoombommen en raketgranaten”, “duizend miljoen bliksembommen en dondergranaten”, “duizend miljard donderbomgranaten”, “duizend miljard granaatbommen en bomgranaten”. Dat is andere koek dan de tedere poëzie van het Hooglied, maar ook wie zo kan schelden, mag met recht een taalliefhebber heten. <

Foto: Yulya Davydenko / 123RF

Granaatappel stond aan de wieg van woorden als *granaat* en *grenadine*.

Latijnse woord voor 'appel', en *granatum* komt van *granum* ('korrel'). De letterlijke betekenis van *granaatappel* is 'korrelige appel' – omdat het vruchtvlees bestaat uit talrijke pitten, die eruitzien als korrels.

Graniet

Het woord *granaatappel* is daarmee verwant met *graan*, dat eveneens teruggaat op het Latijnse *granum*. Ook is er een link met *graniet*. Het stollingsgesteente werd in het Latijn 'marmor granitum' genoemd: 'gekorreld marmor', vanwege het korrelige uiterlijk, tot stand gekomen doordat de mineralen in het magma door langzame afkoeling kristallen hebben gevormd.

Granum en *marmor granitum* staan ook aan de basis van *grani-*

Spreek je *illustrer* en *illustrator* uit met een lange of een korte *i* en *u*? Het woordenboek is er duidelijk over, maar wat zegt het woordenboek in je hoofd?

MARC VAN OOSTENDORP

Hoe zeg je 'illustrer'?

Er zijn op deze wereld niet veel mensen die iedere dag nadenken over de klanken van het Nederlands, maar ik ben toevallig zo iemand. Vermoedelijk om die reden raadplegen de taaladviseurs van Onze Taal mij soms als er een uitspraakprobleem is waarop zij het antwoord ook niet weten. En dan blijkt vaak dat ik al evenmin een idee heb.

Deze zomer deed zich weer zo'n kwestie voor: hoe spreek je het woord *illustrer* precies uit? En *illustrator*? Is de *u* in die woorden nu die van *put* of die van *duw*?

Filmpjes

Op die vraag moest ik dus het antwoord schuldig blijven. Het ging dan ook niet om de vraag hoe je die woorden zou móéten uitspreken als je, zoals dat heet, 'verzorgd' zou willen spreken. Volgens Van Dale zeg je in allebei de gevallen een *uu* (het woordenboek gebruikt het fonetische symbool [y]). Het is onduidelijk waar die uitspraak op gebaseerd is en waarom Van Dale iets te zeggen zou moeten hebben over de correcte uitspraak, maar eventueel zou men het oordeel van die anonieme woordenboekmaker als leidraad kunnen nemen.

Het probleem zit echter dieper. Hoe ik ook graaf, ik weet niet wat ik nu zelf eigenlijk zeg in het da-

gelijks leven – al dan niet correct. Dat wil zeggen: ik kan me best voorstellen dat ik pakweg 'illuuster' zeg, maar het zou ook 'illu-ster' kunnen zijn. En zo ook bij *illustrator*, hoewel ik geloof ik wel altijd 'illuustreren' en 'illuustratie' zeg. Althans, als ik er niet te lang over nadenk, want anders slaat ook daar de twijfel toe.

Hetzelfde geldt bovendien voor de eerste lettergreep: zeg ik nu 'il' of 'iel'? Ik weet het niet. En kennelijk andere mensen ook niet: op internet zijn filmpjes te vinden van mensen die het ene moment 'ieluuster' zeggen, en het volgende 'illuster'.

Ronden

Het rare is: die woorden moeten op de een of andere manier in het woordenboek zitten dat ik in mijn hoofd meedraag. Ik ken ze immers, dus ik moet ergens in mijn geheugen hebben opgeslagen hoe ik ze uitspreek. Ik heb ze in mijn leven ook allebei gezegd, zonder dat ik telkens erg twijfelde over welke klank ik moest kiezen.

Hoe zit het nu? Heb ik een *uu* of een *u* opgeslagen op dat plaats-

je diep in mijn hoofd waar *illustrer* en *illustrator* hun dagen slijten? Of zit er daar op de plaats van die klinker ook echt iets vaags, iets wat niet precies gespecificeerd is? Maar hoe kan er iets vaags in je hoofd zitten? En waarom is pakweg de tweede *i* in *gespecificeerd* dan niet vaag? Waarom twijfel ik daar niet of dat niet de *i* van *pit* is? Dat is toch ook geen alledaags woord?

Het heeft mogelijk iets te maken met het feit dat *uu* en *u* allebei relatief lastige klinkers zijn, waarvoor je je lippen moet ronden en tegelijkertijd je tong moet optillen. Dat is een lastige combinatie en het is niet voor niets dat je die klinkers in heel veel talen, zoals het Engels, niet hebt. Maar dan nog? Waarom heb ik dan nooit precies opgepikt hoe andere mensen die klinker uitspreken, en zelfs niet hoe ik dat zelf eigenlijk doe? Wat zit er eigenlijk in mijn hoofd tussen de *l* en de *st*? <

Dit artikel verscheen in een andere vorm op Neerlandistiek.nl. Met dank aan Henk Wolf.

Illustratie: Matthijs Sluiter

Erik van der Spek buigt zich maandelijks over beeldspraak die de tijdgeest vangt – en soms zelfs ook bepaalt.

Rugzakje

Het nieuwe seizoen van de tv-hit *Boer zoekt vrouw* is nog niet eens begonnen en de rugzakjes zijn alweer niet aan te slepen. Volgens het *Volkskrant Magazine* (27 augustus 2016) staat *rugzakje* in dit programma op de derde plaats van modewoorden, na *jezelf* en *een klik* (*hebben*). “Het benoemen van je rugzakje wekt vertrouwen in een prille liefdessituatie. Het laat zien dat je beschikt over introspectie en zelfreflectie: dat je naar jezelf kunt kijken dus”, aldus het *Volkskrant Magazine*.

Op de relatiebemiddelingssite IndiviDuo is de “relatie-rugzak” ook een druk besproken item. Maar wanneer laat je je rugzak aan de ander zien? Niet te snel, adviseert de dienstdoende relatiecoach: “Het is fijn als iemand open en eerlijk tegen je is. (...) Maar een hele rugzak bij een eerste kennismaking over iemand uitstorten, dat kan best heftig zijn. Die rugzak aan de buitenkant tonen is bij de eerste ontmoeting prettiger.”

De metafoor van een rugzak(je) voor je geestelijke en emotionele bagage heeft een enorme boost gekregen door dat andere rugzakje: het persoonsgebonden budget (pgb). Deze metafoor is bedoeld om aan te geven dat de drager een rugzak aan hulp of ondersteuning meekrijgt. Maar gaandeweg is de (figuurlijke) betekenis verschoven van wat je meekrijgt naar wat je meetorst. Een kind met een pgb heeft dus een rugzak vol problemen.

Ook datingsite e-Matching (“Durft u het aan?”) heeft een relatiecoach, Irma genaamd. Zij geeft antwoord op vragen van leden, waaronder ene Adrie. Adrie heeft genoeg van vrouwen die bij de eerste date “het spreekwoordelijke rugzakje aan ellende uitstorten”. Zijn vraag: “Hoe kan ik voor een date subtiel vragen of iemand een gevreesd ‘rugzakje’ heeft of niet?” Gelukkig weet Irma raad: “Het is niet raadzaam om iemand tijdens het mailen te vragen of zij (of hij) een zware rugzak heeft. Zoals gezegd is niet de zwaarte van de rugzak bepalend, maar de houding van je date.”

ERIK VAN DER SPEK

Illustratie: Curvabezier / 123RF

Door rekenfout

Als dagelijks taalgebruiker sta je er niet zo bij stil, maar de taal is veel minder precies dan je op het eerste gezicht zou denken. Als je als thuisontleder met een vergrootglas naar bepaalde zinnen gaat kijken, is het een wonder dat ze überhaupt begrepen worden.

Van de week las ik een bericht met de kop ‘Ijskap op Groenland smelt sneller dan gedacht door rekenfout’. Je snapt meteen wat dit betekent. Er zat een rekenfout in onze vroegere inschatting van de snelheid waarmee de ijskap op Groenland smelt, en als daarvoor gecorrigeerd wordt, blijkt dat die snelheid groter is dan vroeger gedacht. Allemaal goed en wel, maar hoe kan het dat die zin dat betekent?

Door een rekenfout, dat is een zogeheten ‘bijwoordelijke bepaling van oorzaak’. Een rekenfout is dus ergens de oorzaak van. Maar bij welk zinsdeel hoort die oorzaak? Niet bij het werkwoord *smelten*, of bij *sneller smelten*. Want de rekenfout is er niet de oorzaak van dat de ijskap smelt, of dat de ijskap sneller smelt. Om dezelfde reden hoort de bepaling ook niet bij *gedacht*, want de rekenfout is ook niet de oorzaak van het denken.

Waar is die rekenfout dan eigenlijk wel de oorzaak van? Van het feit dat men vroeger dacht dat de ijskap op Groenland langzamer smelt, zou je zeggen. Maar een zinsdeel met die betekenis zit nergens in de zin. We zitten dus met een bijwoordelijke bepaling die nergens duidelijk bij hoort.

Veel mensen zullen in dit stadium door een lichte twijfel worden bevangen en zeggen: is die zin dan niet gewoon fout? Daar is misschien op strikt logische gronden iets voor te zeggen, maar dit is niet hoe de taal werkt.

De taal maakt het mogelijk om dit soort zinnen ‘slordig’ te interpreteren. Wat je als taalgebruiker (waarschijnlijk) doet, is uit de bewering ‘Ijskap op Groenland smelt sneller dan gedacht’ afleiden dat vroeger dus gedacht werd dat dat smelten langzamer gaat. Daarbij ontstaat dan vanzelf de vraag: hoe komt het dan dat we dat vroeger anders dachten? En dan is het antwoord: dat komt door een rekenfout.

Deze interpretatie blijkt ook uit het feit dat de bedoelde betekenis van de zin niet merkbaar verandert in de variant ‘De ijskap op Groenland smelt sneller dan gedacht, en dat komt door een rekenfout.’ In deze variant verwijst het woordje *dat* naar de afgeleide bewering dat men vroeger dacht dat het langzamer ging. En dat komt dus door een rekenfout.

De interpretatie van zo’n zin is, kortom, niet een vast stappenplan, maar een proces van het begrijpen van stukjes zin, daaruit weer iets afleiden, en een volgend stuk daaraan vastknopen. Dat dit ingewikkelder is dan gedacht, komt doordat we er niet genoeg bij stilstaan.

De nieuwe grote Van Dale

Tijdelijk in prijs verlaagd

De jongste papieren editie van de grote Van Dale is ten opzichte van de vorige uit 2005 ingrijpend vernieuwd: maar liefst 18.000 nieuwe trefwoorden, plus veel meer betekenissen, uitleg en voorbeeldzinnen – en ook de allernieuwste uitdrukkingen staan erin (zoals *een stip aan de horizon zetten*). In deze editie worden ook voor het eerst vijfhonderd lastige lemma's met illustraties verduidelijkt, en zijn er kaderteksten met taalweetjes toegevoegd, over onderwerpen als nadruktekens, alliteratie en taalvariatie.

Als extra bij dit papieren woordenboek ontvangt u een jaar lang toegang tot de online versie. Hierin vindt u veel samenstellingen die niet in het papieren woordenboek staan, en andere extra's, zoals de vervoeging van werkwoorden.

Tijdelijk in prijs verlaagd: van € 179,- voor € 149,-

NIEUW

Schrijven – Kun je dat leren?

Kristien Hemmerechts

Wat maakt een literaire tekst een goede tekst? De bekende Vlaamse schrijfster Kristien Hemmerechts legt het uit. Zie ook de rubriek 'Boeken', op blz. 34. (Lannoo Campus, 152 blz.)
€ 24,99

NIEUW

Met zoveel woorden

Rik Schutz en Ludo Permentier

Bijna zesduizend uitdrukkingen gerangschikt naar onderwerp – een onmisbaar hulpmiddel voor schrijvers die het even niet weten. (Amsterdam University Press, 604 blz.)
€ 24,95

NIEUW

Het koninkrijk van de taal

Tom Wolfe

De beroemde Amerikaanse schrijver Tom Wolfe geeft een eigenzinnige visie op de evolutie van de taal. Zie ook de rubriek 'Boeken', op blz. 34. (Prometheus, 176 blz.)
€ 19,95

Taalkalender 2017

Onze Taal

De 24ste scheurkalender van Onze Taal. Zeven dagen, zeven rubrieken. Zie www.onzetaal.nl/taalkalender voor een voorproefje. (Bekking & Blitz)
€ 14,99

Kindertaalkalender

Kidsweek en Onze Taal

Weetjes, spelletjes en moppen in een vrolijke kleurenopmaak. Leuk én leerzaam, voor kinderen van 8 tot 12 jaar. Zie www.onzetaal.nl/taalkalender voor een voorproefje. (Bekking & Blitz)
€ 14,99

Taalagenda 2017

Redactie Onze Taal

Handige weekagenda in ringband, met taaltesten, taalkronkels en wetenswaardigheden over maandnamen en bijzondere woorden. (Bekking & Blitz)
€ 13,99

Het eb en vloed van taal

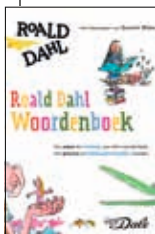
Marten van der Meulen

Vragen over taal en taalkunde beantwoord, vanwege de presentatie van het Leidse Taalmuseum. (Eigen beheer, 62 blz.)
€ 9,95

Roald Dahl woordenboek

Heidi Aalbrecht en Pyter Wagenaar

Fantabuleus, wangdoedels en flitspoppers – de kleurrijkste woorden uit Roald Dahls vertaalde verhalen in een geïllustreerd woordenboek. Zie ook de rubriek 'Boeken'. (Van Dale, 288 blz.)
€ 24,99

5000 venijnige dicteewoorden

Taaladviesdienst Onze Taal

Vijfduizend dicteewoorden, mét uitleg, een overzicht van de belangrijkste spelregelregels, honderd leuke weetjes over bijzondere woorden, en veel oefenzinnen. (Prisma, 230 blz.)
€ 9,99

BOEKEN VERKRIJGBAAR BIJ

GENOOTSCHAP
OnzeTaal

BESTELINFORMATIE

U kunt deze boeken bestellen in de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaalwebwinkel.nl. Daar vindt u ook nog veel andere taalboeken en -uitgaven. De genoemde prijzen gelden voor Nederland. Levertijd 3 tot 7 dagen. Voor bestellingen van minder dan € 19,- wordt in Nederland € 2,50 aan verzendkosten in rekening gebracht. In de webwinkel worden apart de extra verzendkosten voor het buitenland berekend.

Tweemaandelijks
rubriek over namen
die je tegenkomt
als je door de atlas
bladert.

‘Next station: Schiphol’

Nederlandse namen zijn voor Engelstalige bezoekers soms lastig uit te spreken. En we zullen er dus mee moeten leven dat onze conducteurs, reisleiders, piloten en anderen onze namen zó vervormen dat de buitenlander snapt waar het over gaat. Soms zijn we er trouwens al aan gewend geraakt – zo horen we Amsterdam dagelijks uitgesproken worden als ‘Emsterdem’. Het mag overigens tot troost strekken dat wij niet de enigen zijn die zo iets doen. Franse conducteurs verengelsen ‘Parie’ tot ‘Perris’.

Maar in veel andere gevallen knarst er iets in onze hersenen, bijvoorbeeld wanneer een conducteur via de intercom het station ‘Naimeggen’ aankondigt, met de *g* van *garçon*. Maar ook dit ‘Naimeggen’ zal uiteindelijk wel gaan wennen.

Joetrekt

Misschien maakt het bij die verengelsing enig verschil of het klínkers zijn die aangepast worden, zoals in ‘Emsterdem’, dan wel medeklinkers. Neem Utrecht, een bijzonder on-Engelse naam, die door treinconducteurs vaak wordt verengelsd tot ‘Joetrekt’ en aldus een verschrikkelijke metamorfose ondergaat. Maar het moet worden toegegeven, een hálve verengelsing – ‘Joetrecht’, met schrapende *g* – zou ook raar zijn. Al zou die halve aanpassing, ‘Joetrecht’, op zichzelf best verdedigbaar zijn: Engelstaligen hebben tenslotte niet zo zeer moeite met onze lettercombinatie *ch*, die bijvoorbeeld ook voorkomt in Loch Ness, als wel met de *u*-klank. Dat geldt trouwens ook voor Duitse namen met deze klank, denk maar aan Engelstalige documentaires over het Derde Rijk waarin hardnekkig over ‘the fjoerer’ gesproken wordt.

Maar als de *ch* geen probleem hoeft te zijn, waarom hebben bijna alle intercityconducteurs die een Engels tintje willen aanbren-

Schiphol heet in Engelstalige treinberichten vaak ‘Skiophol’.

gen het dan behalve over ‘Joetrekt’ ook over ‘Skiophol’ of ‘Sjiophol’? Misschien ligt het aan de lettercombinatie *sch*, die in het ‘echte’ Engels vaak wordt uitgesproken als *sk*, zoals in *school*. En als er dan toch verengelsd moet worden, dan valt er dus best iets te zeggen voor ‘Skiophol’. Minder voor de hand ligt die andere aanpassing, ‘Shiophol’. Het lijkt er sterk op dat ‘Shiophol’ voortkomt uit een poging om Schiphol te vertalen. Dat het Schipholse *schip* in het middeleeuwse Nederlands een boomstronk aanduidde – ach, wie weet dat nog.

Sloterdiek

Een wonderlijk geval van verengelsing is station Sloterdijk, dat soms als ‘Sloterdiek’ uit de luidspreker komt. Raadselachtig, want bij ‘Sloterdiek’ denk je onmiddellijk aan Twente en andere gebieden in het oosten van het land. Het valt niet aan te nemen dat de dienstdoende conducteurs zich hebben laten beïnvloeden door de naam van de beroemde Duitse filosoof Peter Sloterdijk, want diens naam wordt, naar de Duitse *Wikipedia* vermeldt, in het Duits uitgesproken als ‘Sloterdaik’. En als de conducteur in kwestie *dijk* in het Engels had willen vertalen, *dike* dus, zou hij óók op ‘Sloterdaik’ zijn uitgekomen. Er lijkt maar één verklaring

mogelijk: de spreker wilde in geen geval aangezien worden voor iemand die, door ‘Sloterdaik’ te zeggen, de schijn wekt dat hij plat Amsterdams praat. Maar ook deze verklaring ramelt, want, zoals gezegd: Nijmegen wordt wél onbeschroomd aangekondigd met een *ai*-klank. Hoewel ... misschien valt de keus tóch op ‘Sloterdiek’ omdat het zo dicht bij Amsterdam ligt, en de verdenking van plat Amsterdams dus extra groot is.

Goed nieuws is er te melden over Gouda, althans als het gaat om omroepberichten in treinen. Die stad ligt immers buiten het gebied waar stations in het Engels worden aangekondigd. En zo blijven we in de trein gevrijwaard van ‘Goeda’, de vreselijke naam waaronder Gouda bekendstaat in de internationale kaashandel. Het is een verengelsing die strikt genomen onnodig is, want ook Engelstaligen spreken de lettercombinatie *ou* vaak uit als ‘au’, bijvoorbeeld in *out* of in *loud*. Maar misschien is het de *oe*-uitspraak in frequent voorkomende woorden als *should* en *would* geweest, die tot ‘Goeda’ leidde.

Hoe dan ook: hopelijk zal Gouda nooit aan een directe intercityverbinding met Schiphol komen te liggen, en gewoon ‘Gouda’ kunnen blijven. <

YouTube

Wetsvoorstel: erken gebarentaal

Begin oktober dienden Tweede Kamerleden Roelof van Laar (PvdA) en Carla Dik-Faber (ChristenUnie) een wetsvoorstel in om Nederlandse Gebarentaal te laten erkennen als officiële taal.

Vanwaar het wetsvoorstel?

Carla Dik-Faber: “Voor veel mensen is gebarentaal hun moedertaal, net zoals het Nederlands dat voor mij is. Gebarentaal is een volwaardige taal en geen hulpmiddel. Door gebarentaal te erkennen en de positie van doven te versterken, kunnen zij volwaardig meedoen aan de Nederlandse samenleving. Veel doven zien de erkenning van gebarentaal als de erkenning van hun bestaan.”

Bestaat er wel één Nederlandse gebarentaal?

“Aanvankelijk niet. Het proces om tot één landelijke taal te komen, is geïnitieerd en ondersteund door de overheid. Het Nederlands Gebarentaal heeft de gebaren en grammatica vastgesteld. Dat is belangrijk om tot erkenning van de Nederlandse Gebarentaal over te kunnen gaan.”

In 2010 was er een vergelijkbaar initiatief. Waarin verschilt dit voorstel?

“De ChristenUnie heeft in 2010 een initiatiefnota gepubliceerd met hetzelfde doel, namelijk het versterken van de positie van doven en de erkenning van hun taal. Een wetsvoorstel was dat nog niet, maar we hebben daar toen aanbevelingen voor gedaan,

Foto: Anne Paul Roukema

Carla Dik-Faber (ChristenUnie): “Veel doven zien de erkenning van gebarentaal als de erkenning van hun bestaan.”

verwijzend naar het gehandicaptenverdrag van de VN. Nu dat verdrag is geratificeerd, is het moment aangebroken om de Nederlandse Gebarentaal te erkennen.”

Op het werk ook Engels en Frans

Zo'n 20% van de Nederlandse en Vlaamse werknemers gebruikt weleens een andere taal dan het Nederlands op het werk. In ongeveer 5% van de gevallen wordt zelfs uitsluitend een andere taal gebruikt.

14% procent van de Nederlanders spreekt weleens Engels op het werk; bij Vlaamse werknemers gaat het maar in 9% van de gevallen om het Engels – daar

is Frans nog bijna net zo gebruikelijk: 6% van de Vlamingen gebruikt die taal onder collega's.

Dit alles blijkt uit de eerste resultaten van het onderzoek 'Staat van het Nederlands', dat werd uitgevoerd door zes onderzoekers van het Meertens Instituut in Amsterdam en van de Universiteit Gent. Aan de studie werkten 7000 Nederlanders en Vlamingen mee.

Foto: Rawpixel / 123RF

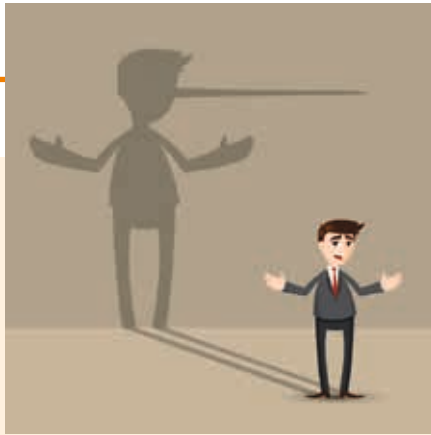
Taalunieraad: 'Versterk Nederlands in hoger onderwijs'

De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (die het Comité van Ministers adviseert over het beleid van de Nederlandse Taalunie) pleit in een 'notitie met aanbevelingen' voor een sterke positie van het Nederlands in de wetenschap en het hoger onderwijs. Om die te kunnen garanderen, roept de raad alle betrokkenen op om een weldoordacht talenbeleid te voeren waarin het Nederlands, naast het Engels en andere talen, een sterke rol blijft vervullen.

De raad snapt dat universiteiten bang zijn de internationale aansluiting te verliezen en aanmeldingen van buitenlandse studenten mis te lopen, maar instellingen moeten zich afvragen of stu-

denten academische vaardigheden niet veel beter in hun moedertaal kunnen verwerken dan in het Engels. Bovendien zondert de wetenschap zich door het Engels af van de samenleving: “Als er over bepaalde inzichten en ontwikkelingen niet langer in het Nederlands wordt gesproken door specialisten, wordt het ook moeilijker die in het Nederlands te delen met de rest van de maatschappij.”

Opvallend genoeg hield de nieuwe rector van de Vrije Universiteit Brussel bijna tegelijkertijd met het verschijnen van de notitie een pleidooi voor een “radicaal meerstalige universiteit”, zij het met “een stevige Nederlands-talige verankering”.

Illustratie: Noppadol Anaporn / 123RF

Ig Nobelprijs voor onderzoek over liegen

Een team van vijf onderzoekers, onder meer werkzaam aan de Universiteit Gent, heeft in september de Ig Nobelprijs voor psychologie gekregen voor een onderzoek naar liegen.

Ze vroegen duizend leugenaars in de leeftijd van 6 tot 77 jaar hoe vaak zij logen. Daarna moesten de proefpersonen in teamverband kiezen of zij het antwoord van de andere leugenaars geloofden of niet. Wat bleek? Jongvolwassenen zijn de beste leugenaars. Tot die tijd neemt de vaardigheid toe, daarna kalft die kennelijk weer af, zo schreven de onderzoekers in 2015 in het wetenschappelijke vakblad *Acta Psychologica*.

De Ig Nobelprijzen worden elk jaar uitgereikt aan onderzoekers die je eerst aan het lachen maken en je vervolgens aan het denken zetten.

Th-klank verdwijnt uit het Londense Engels

Britse taalkundigen van de universiteit van York voorspellen dat over vijftig jaar de *th*-klank is verdwenen uit woorden als *the*, *thanks* en *mother*, althans uit het Engels dat gesproken wordt in Londen, waar allerlei nationaliteiten en culturen samenleven. Die *th*-klank is notoir lastig uit te spreken voor mensen die het Engels niet als moeder-

taal hebben. *The* wordt dan 'de', *thanks* wordt 'fensks' en *mother* wordt 'movver'. Daar staat tegenover dat de in het Londense Engels vrijwel afwezige *h* ('ere' in plaats van 'here') waarschijnlijk terugkeert.

Een andere voorspelling is dat de *j* uit de uitspraak van woorden als *news* ('njoews') verdwijnt ('noews').

DE KWESTIE

FRANK JANSEN

Telefoonalfabet moderniseren?

Tijdens telefoongesprekken moet je soms de spelling van een woord (zoals een naam of straatnaam) doorgeven. Omdat via de telefoon het verschil tussen bijvoorbeeld een *d* en een *b* wat minder goed te horen is, zeg je 'met de *d* van Dirk'. Er bestaan hiervoor speciale telefoonalfabetten met allemaal voor- en achternamen of namen van steden. De Nederlandse versie telt 24 jongensnamen en 4 meisjesnamen (sommige letters hebben meerdere omschrijvingen), en kwam onlangs onder feministisch vuur te liggen. Is het tijd voor meer vrouwen in het alfabet, of moeten we misschien overstappen op een geheel nieuw systeem, bijvoorbeeld met namen van steden? We stelden de vraag op de website van Onze Taal. Ruim 1400 mensen brachten hun stem uit.

NEE

pas het telefoonalfabet niet aan

54%

JA

9%

vervang enkele jongensnamen door meisjesnamen

JA

37%

maak gebruik van stedennamen

Een kleine meerderheid wil geen verandering. Deze nestemmers geven als argument dat het alfabet een hulpmiddel is, en dat hulpmiddelen het beste werken als ze stabiel zijn.

Van de mensen die voor een aangepast alfabet hebben gestemd, willen verreweg de meesten over naar een systeem met stedennamen, zo blijkt uit het stem-

resultaat. Uit de reacties is echter af te leiden dat er vooral veel animo is voor het internationale telefoonalfabet (waarin de *d* 'Delta' is); dat is beproefd, gemakkelijk en algemeen toepasbaar.

De nieuwe kwestie vindt u op www.onzetaal.nl/poll zodra zich iets aandient; via *Taalpost*, Facebook en Twitter wordt deze dan aangekondigd.

AGENDA

2 november, Rotterdam. Auris Expertisemarkt: markt over taal, communicatie en leren.

4 november, Utrecht. Studiedag 'Meer taligheid!', georganiseerd door Levende Talen.

10 november, heel Nederland. Dag van de Franse taal.

18 en 19 november, Luik. Conferentie 'Nederlands als buurtaal', georganiseerd door de Taalunie.

Meer informatie en meer evenementen: www.onzetaal.nl/agenda.

Foto: Stokkete / 123RF

Gesignaleerd

Hoort of ziet u taalverschijnselen die u lelijk, verwerpelijk, leuk, nieuw of anderszins opmerkelijk vindt? Laat het ons dan weten. Liefst per e-mail (redactie@onzetaal.nl, met vermelding van uw adres) of anders per reguliere post (Redactie Onze Taal, Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag).

“Krimp 100 stuks” in Sligro-reclame.

Krimp

RON LABORDUS - NOOTDORP

“Kartonnen drinkbekers, krimp 100 stuks”, las ik in een folder van de Sligro. Ik moest even nadenken wat *krimp* hier kon betekenen; waarschijnlijk iets als ‘met krimpfolie ingepakt’, oftewel: omwikkeld met het doorzichtige folie dat krimpt bij verwarming. Nog niet in Van Dale te vinden, en ook nieuw voor mij.

Overnacht

HANS SNEL - WAGENINGEN

In het laboratorium waar ik werkte, werd vrijwel dagelijks de term *overnacht* gebruikt om

aan te geven dat een proces zich in de loop van de nacht afspeelt (“dat ontstaat overnacht”) of dat iets tot de volgende morgen moet blijven staan (“incubeer overnacht bij 37 °C”). Het zal vast een anglicisme zijn, afgeleid van *overnight*, maar er is volgens mij geen vergelijkbaar Nederlands woord. ‘s Nachts is namelijk niet precies genoeg.

Ik hoor de term al decennialang, onlangs nog bij het tv-programma *Kijken in de ziel: wetenschappers*. Maar ik vind het woord in deze betekenis nog niet terug in Van Dale.

Voor de mooi

LENNEKE LENNINGS - HEEMSTEDÉ

“Meer verkoeling voor de elektronica? Nee. Het is gewoon voor de mooi”, las ik deze zomer in *de Volkskrant*. Ik ken ‘Het is voor het mooi(e)’ en ‘Het is voor de gein’, maar *voor de mooi* is voor mij nieuw. Misschien is het een variant van ‘Het is voor de heb’?

Terugbetalen

FRANS VAN VELDEN - DEN HAAG

Eind augustus maakte de Europese Commissie bekend dat Apple ruim 13 miljard euro aan achterstallige belasting moet betalen aan de Ierse belastingdienst. Verschillende Nederlandse media schreven dat het bedrijf belasting moest “terugbetalen”. Dat klopt niet, volgens mij, want terugbetalen

doe je als iets aan je geleend of ten onrechte betaald is, niet als je alsnog iets moet betalen omdat je eerder te weinig betaalde.

Ik denk dat het hier ging om een onjuiste vertaling van *to pay in back tax*, oftewel: ‘achterstallige belasting betalen’.

De i als verlengsteken

HERMAN STARING - GIESBEEK

De plaatsnaam Oisterwijk wordt door bijna iedereen goed uitgesproken (‘Oosterwijk’). Maar gek genoeg leveren andere, vergelijkbare plaatsnamen vaak problemen op. Bij mij in de buurt bijvoor-

beeld: Loil en Huissen. Bijna niemand weet dat je dit uitspreekt als ‘Lool’ en ‘Huusen’, behalve de inwoners zelf natuurlijk. En Duiven wordt in het plaatselijke dialect uitgesproken als ‘Duuve’. De *i* is in deze plaatsnamen een verlengingsteken bij de voorgaande klinker. Zelf is hij niet te horen.

Welkom

JOPIE BAKKER - AMSTERDAM

E lke vliegreis hoor ik het, zodra het vliegtuig is geland: “Dames en heren, welkom op de luchthaven van ...” Volgens mij klopt dit niet. Je kunt iemand toch alleen welkom heten als je zelf al ter plaatse was? <

De plaatsnaam Loil spreek je uit als ‘Lool’.

Taalergernissen

Massief

KEES VAN REENEN - LUNTEREN

Het valt me de laatste tijd op dat het woord *massief* steeds meer gebruikt wordt als vernederlandsing van het Engelse *massive*, dat in die taal ‘reusachtig’ betekent. Zo heeft Smartbiz.be het over een “massieve toename aan mobiele apparaten”, en Gatestone-institute.org schrijft dat Duitsland geconfronteerd wordt

met “massieve economische en sociale kosten”. Maar het Nederlandse woord *massief* betekent dat iets volledig bestaat uit een bepaald materiaal en dus van binnen niet hol is (denk aan een ‘massief gouden ring’).

Het heeft er alle schijn van dat men zich hiervan niet bewust is, en daarmee onnodig verwarring zaait in het Nederlands, tot in kwaliteitskranten toe. <

ANTWOORDEN TAALTEST (zie pagina 11)

A. Spelling

1. c. beauty’s
2. c. EHBO’er
3. b. tourniquet

B. Woordenschat

1. a. het streven naar afschaffing van een verschijnsel
2. b. kruidenmengsel
3. b. ritueel-mystiek geschrift

C. Zoek de fouten

1. *degelijk, op grond, etnische, stereotiepe*
2. *Amerika-expert, selffulfilling, bevestigt*

D. Extra

De amulet is een hamsa, ook wel hand van Mirjam, Maria of Fatima genoemd.

Matthias Giesen

REDACTIE ONZE TAAL

Lezer

Naam Jan Willem Vis.
Woonplaats Tilburg.
Geboren 8 juli 1959 in Winschoten.
Beroep Musicus; altviolist bij o.a. de Nederlandse Bachvereniging en Concerto Köln.
Partner, kinderen Getrouwd met beeldend kunstenaar Monique Vaes; een dochter, Rosa.
Opleiding Conservatorium.
Hobby's/vrije tijd Gitaar spelen.
Onze Taal-lid sinds Februari 2001.
Waarom werd u lid? Interesse in taal en dialecten, en mijn vader was ook al lid.

Andere tijdschriften *Puur natuur*, het blad van Natuurmonumenten.
Krant *NRC Handelsblad*.
Televisie *Sluipschutters*, *Zomergasten*.
Radio NPO Radio 4.
Boek De verhalen van William Somerset Maugham, een schrijver die met weinig woorden heel veel kan zeggen en suggereren.
Website *YouTube*.
Wat leest u het eerst in *Onze Taal*? 'Ruggespraak' en de column van Jan Kuitenbrouwer.
Wat zelden? Ik lees bijna alles wel.
Welke taalonderwerpen boeien u het meest? Etymo-

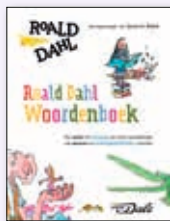
logie en dialecten.
Favoriete *Onze Taal*-artikel 'Stuit de opmars van het Engels' van Piet Gerbrandy (januari 2015).
Aantrekkelijkste taaltrend Sommige teksten van de rapgroep De Jeugd van Tegenwoordig.
Ergerlijkste taaltrend Het te pas en te onpas gebruiken van *WTF*, *OMG* en *AKA*.
Verbeter u iemands taalgebruik weleens? Heel af en toe, vroeger vaker dan tegenwoordig.
Welke taalfout maakt u stiekem bewust toch? *Hun* in plaats van *zij*, en ook weleens het cruijffiaanse *wie* als betrekkelijk voornaamwoord.

Als u de baas was over de taal, wat zou u dan het eerst doen? Nooit meer iets aan de spelling veranderen.
Beste taalgebruiker Godfried Bomans en Remco Campert.
Lelijkste woord *Pimpen*.
Mooiste woord *Twijg*. <

'Boeken' licht u in over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud. Boeken die hier besproken worden, zijn alleen te koop in de webwinkel van Onze Taal als dat vermeld wordt.

Taal van Dahl

Ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van kinderboekenschrijver Roald Dahl is er een vertaling verschenen van de *Oxford Roald Dahl Dictionary*. Hierin staan alle door Roald Dahl bedachte – en door Huberte Vriesendorp in het Nederlands vertaalde – fantasiewoorden, zoals *mensbaksels*, *snoskommer*, *flitspoppen* en *gezvamstraald*. Maar het over-

grote deel van het lexicon bestaat uit gewone woorden, zoals *aaien*, *modder* en *zwiepen*, waarvan de betekenis voor kinderen wordt verklaard met een citaat uit Dahls werk. Het woordenboek is royaal voorzien van de uit Dahls werk bekende illustraties van Quentin Blake.

Roald Dahl woordenboek van Roald Dahl en Susan Rennie is bewerkt door Heidi Aalbrecht en Pyter Wagenaar, en is uitgegeven door Van Dale. Prijs: € 24,99 (ingenaaid, 288 blz.).

ISBN 978 94 6077 310 5

➤ **Te koop in de webwinkel van Onze Taal; zie blz. 28.**

Taal en evolutie

De bekende Amerikaanse romanschrijver Tom Wolfe gaat in zijn boek *Het koninkrijk van*

de taal na hoe er gedacht wordt over evolutie en taal, waarbij hij veel aandacht schenkt aan de ideeën van Darwin en Chomsky. Hij geeft vervolgens een geheel eigen visie op die theorieën. Wolfe denkt dat het niet zozeer onze evolutionaire ontwikkeling is die ons heeft gebracht waar we nu zijn, als wel vooral ons taalvermogen – het enige waarin we ons echt van de rest van het dierenrijk onderscheiden. De Amerikaanse editie

van het boek riep onder taalkundigen hoon en verontwaardiging op. De Nederlandse vertaling is van de hand van Mario Molegraaf.

Het koninkrijk van de taal is verschenen bij Prometheus en kost € 19,95 (gelijmd, 176 blz.).

ISBN 978 90 446 3223 1

➤ **Te koop in de webwinkel van Onze Taal; zie blz. 28.**

Schrijfwijshheid

Schrijven – Kun je dat leren? is een college creatief schrijven in de vorm van een beschouwing. Schrijfster Kristien Hemmerchts vertelt over de schrijfcursussen die ze gegeven heeft, en aan de hand van de problemen en hindernissen die haar cursisten zoal tegenkwamen, gaat ze in op wat goed

schrijven eigenlijk is, en waar je bij het schrijven op moet letten. Daarbij slaat ze geregeld zijpaadjes in en biedt ze allerlei overdenkingen. Een leesboek

en een leerboek tegelijk.

Schrijven – Kun je dat leren? is een uitgave van Lannoo Campus en kost € 24,99 (gelijmd, 152 blz.). ISBN 978 94 014 3547 5

➤ **Te koop in de webwinkel van Onze Taal; zie blz. 28.**

Leeswijshheid

Voormalig Querido-uitgever Lidewijde Paris vertelt in haar boek *Hoe lees ik?* over de extra lagen en verdeckte betekenissen die schrijvers soms in hun werk aanbrengen. Veel daarvan ontgaan de gemiddelde lezer, maar als je erop leert letten, krijgen veel boeken een interessante tweede dimensie. Paris vertelt er enthousiast

over, en laat aan de hand van veel voorbeelden uit het werk van Multatuli, Arthur Japin en vele anderen zien hoe schrijvers zoal te werk gaan.

Hoe lees ik? Met inspirerende voorbeelden uit de literatuur is een uitgave van Nieuw Amsterdam en kost € 17,99 (gelijmd, 288 blz.). ISBN 978 90 468 2108 4

Vlaams en Nederlands

Er wordt wel gezegd dat het Vlaams en het Nederlands qua uitspraak, zinsbouw en woordenschat steeds verder uit elkaar groeien. Hoe verschillend het woordgebruik is, blijkt uit het boekje *Gluren bij de buren*. Hierin worden typisch Vlaamse woorden als *janet*, *snotvalling* en *drempel-*

geld voor Nederlanders uitgelegd, en, andersom, Nederlandse woorden als *eigenheimer*, *flappentap* en *nokken* toegelicht voor Vlamingen.

Gluren bij de buren. De leukste taalverwarringen tussen Vlamingen en Nederlanders van Heidi Aalbrecht en Pyter Wagenaar is een uitgave van Van Dale en kost € 12,50 (gelijmd, 128 blz.). ISBN 978 94 6077 311 2

Kantoorwoorden

'Jeukwoorden', zo noemt NRC-columniste Japke-d. Bouma de allergenste kantoortaal. Het zijn de termen die managers, professionals en kwaliteitsbewakers gebruiken bij het aanvliegen van uitdagingen en het aanjagen van processen. Het zijn woorden als *tackelen*, *pitchen*, *inkoppen*, *content*, *teamplayer*, *gamechanger*, *can-do-mentaliteit* en *stakeholder*.

Bouma verzamelde de ergste, en laat ook zien hoe je al die jeukwoorden kunt vermijden.

Uitrollen is het nieuwe doorpakken. De ergste jeukwoorden op kantoor is een uitgave van Thomas Rap en kost € 12,99 (gelijmd, 160 blz.). ISBN 978 94 0040 503 5

En verder

- *Leren communiceren* van Michaël Steehouder e.a. Zevende, herziene druk van veelgebruikt handboek over schriftelijk communiceren. Noordhoff Uitgevers, € 69,95 (gebonden, 496 blz.).

ISBN 978 90 01 86232 9

- *Beter spellen* van Martin van Tol. Eerste deel van periodiek verschijnend boekje waarin met meerkeuzevragen de spellingkennis getest kan worden. De antwoorden zijn van een korte uitleg voorzien. Persona-lia, € 4,99 (gelijmd, 98 blz.). <

Lezertje

Deze maand beantwoordt Kate uit Rotterdam de vragen.

Naam: Kate Tetteroo.

Leeftijd: 10.

Leukste vak op school: gym.

Favoriete boek: *Manege De Hoefslag* (vooral deel 6: 'Doodziek').

Favoriete taalspelletje: Scrabble en kruiswoordraadsels.

Welke taalfout maak je zelf weleens? Werkwoorden in de verkeerde verleden tijd zetten.

Mooiste woord: *Jellyfish*.

Lelijkste woord: *Wrat*.

Heb je weleens zelf een woord bedacht? *Kakalaka* (een zelf verzonnen schurk). En als peuter: *dikke poeka* ('lekker puh'), *crococoli* ('krokodillen'), *op de kliene* ('ik wil op m'n knieën zitten').

Illustraties: Josje van Koppen

Woordweetje

Waarom heet patat ook friet?

Wat zeg jij? 'Patat' of 'friet'? Als je 'patat' kiest, kom je waarschijnlijk uit het midden of het noorden van Nederland. En als je 'friet' zegt, woon je vast in Zuid-Nederland of Vlaanderen.

Toch komen beide namen van precies hetzelfde woord af: *patates-frites*. Zo noemden Franstalige koks uit Brussel de lekkernij die ze rond 1930 hadden uitgevonden. *Aardappelen* is in het Frans 'patates', en *frites* betekent 'gebakken' of 'gefrituurd'. 'Aardappelen gefrituurd' dus.

In België begonnen ze steeds meer 'patates-FRITES' te zeggen. Want het waren geen gewone patatten (aardappels dus), maar gefrituurde patatten. Dus dat *frites* kreeg de nadruk. In Nederland hielden ze juist op met praten na het eerste deel: *patat*.

Een bureau met de naam Buzzcapture is deze zomer gaan tellen welk van de twee woorden het meest voorkomt op internet, en wat blijkt? *Friet* wint met 51%.

Kate verdient hiermee het *Van Dale basiswoordenboek Nederlands*. Wil jij ook meedoen? Stuur dan een mailtje naar taaltje@onzetaal.nl, en dan sturen we je alle vragen toe.

MOPJE

Joerie: "Waarvan is cent een afkorting?"

Tamira: "Eh. Geen idee."

Joerie: "Chinezen eten nasi."

Tamira: "Maar de t dan?"

Joerie: "Die drinken ze erbij!"

kids week TAALNIEUWS

Geen schaamnaam meer voor Chinese baby's

In China geven steeds meer ouders hun baby een Chinese én een Engelse naam. Maar door hun gebrekkige Engels gaat dat nogal eens mis. Gevolg: een baby die Cinderella (Assepoester) heet of Rolex (zoals het horloge). De Britse Beau Jessup behoedt ouders nu voor zulke babyblunders.

Veel Chinezen willen dolgraag dat hun kind later succesvol wordt in de westerse wereld. Een tweede, Engels-klinkende naam is dan handig. Als het tenminste geen schaamnaam is! Beau bedacht daarom de website Specialname.cn.

Voor omgerekend 70 eurocent kunnen ouders eigenschappen selecteren die ze vinden passen bij hun kind. Ze krijgen dan vervolgens een lijstje van drie passende Engelse namen.

Kidsweek is een échte, wekelijkse krant, speciaal voor kinderen van 7 tot 12 jaar. Website: www.kidsweek.nl.

Foto: SzeFep/123RF

Politie snapt een op zes voortvluchtige criminelen

NOS.nl

Het was de vierde Troonrede die koning Willem-Alexander deze week uitsprak.

NRC Handelsblad

Ben je minimaal 15 jaar beschikbaar op 2 avonden en zaterdag. Schrijf dan je sollicitatiebrief met cv naar (...)

Bord in supermarkt

40% van de treinreizen begint op de fiets, terwijl 50% lopend eindigt.

Spoor

Dagblad van het Noorden

Minister maakt T. rex af

Minister Bussemaker plaatste gisteren de laatste tand in de schedel van de Tyrannosaurus rex Trix. Daarmee opende ze de tentoonstelling T. rex in Town in museum Naturalis.

AD

DIERENASIEL WORSTELT MET VECHTHONDEN

Parool.nl

Zonder haar heeft Barry Hay een probleem

Sandra Hay (48) deelt al dertig jaar haar leven met Barry Hay (...). In de nieuwe biografie *Hay* vertelt zij haar levensverhaal. Zonder haar, zegt zij, heeft 'de grootste rockster van Nederland' een probleem.

NRC.nl

Vandaag zijn de meeste Nederlanders jarig

NOS.nl op 25 september 2016

Foliumzuur en vitamine C zijn onder andere goed voor de vermindering van de vermoeidheid en de weerstand.

Verpakking doosje aardbeien

Anne Kuik, Gronings raadslid: 'Belangrijk om niet alleen in een vergaderzaal te zitten'

Dagblad van het Noorden

ruggespraak@onzetaal.nl

